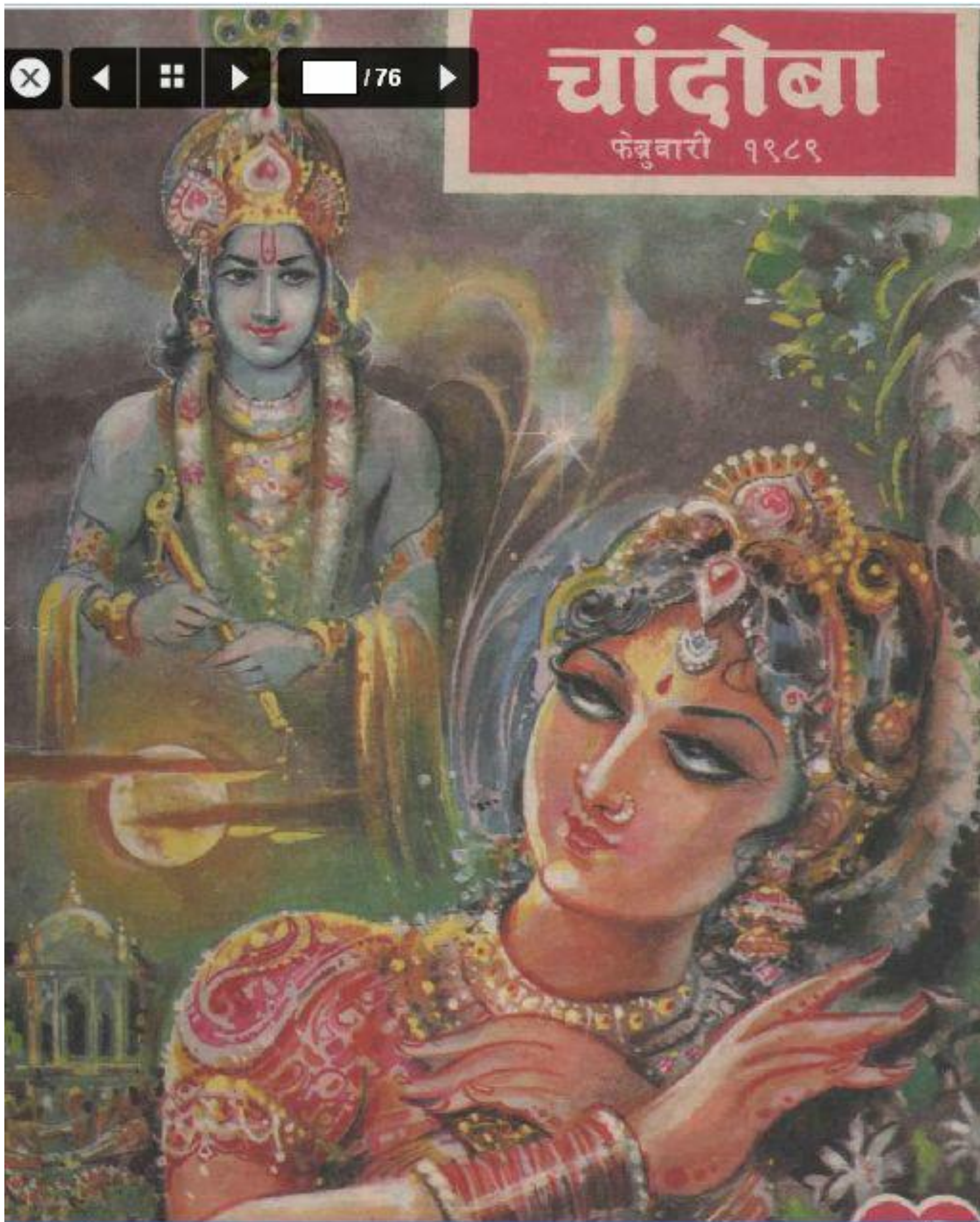

चांदोबा
फेब्रुवारी १९८९

लहान लहान माकडं

घोडे आणि वाघांकरिता प्रसिद्ध असलेल्या भुवनेश्वर जवळील प्राणी-संग्रहालयासाठी अमेरिकेहून दोन मरमोसाट जातीची माकडं मागविण्यात आली आहेत. ही माकडं सहा इंच उंचीपर्यंत वाढतात.

खूप वृद्ध जोडपं

सोविएट रशियाचे रहिवासी इलियस जपारोव यांचे वय १२२ वर्षे आहे. त्यांची बायको खातियन ११८ वर्षांची आहे. भाकूच्या जवळ राहणाऱ्या या वृद्ध जोडप्याने गेल्या सप्टेंबर महिन्यात आपल्या लग्नाचा एकशे तिसरा वाढदिवस साजरा केला. या समारंभात या जोडप्याचे मुलगे व मुली आणि सर्व नातवंड मिळून सुमारे २०० जण हजर होते.

संकट-काळी एकता

गेल्या सप्टेंबर मध्ये असाम राज्यात भयंकर पुराचा प्रकोप झाला. त्यावेळी सोनिकपुरच्या आश्रय-केन्द्रात जंगली हत्ती, विषारी साप यांनी शांतिपूर्वक सह-निवास केला. त्यावेळी या जनावरांच्या जवळून जाणाऱ्या माणसांना ही त्यांनी काही त्रास दिला नाही.

तेल अवीव मध्ये दिसलेल्या वस्तु काय आहेत?

तेल अवीवच्या नागरिकांनी संत्र्याच्या रंगाच्या दोन थाळ्या आकाशात उडताना पाहिल्या. अजून वैज्ञानिकांना हे नीट समजलेलं नाही या थाळ्या काय आहेत आणि कोठून आल्या?

मौनाचे …

मंगापुरचा जमीनदार फार बडबड्या होता. तसाच तो रागिट ही होता. म्हणून त्याला कोणी काही समजून सांगण्याचे धाडस करीत नसे.

एक दिवशी तो एकटाच बाहेर फिरायला निघाला. गाव च्या जवळ एक छान डोंगर होता. जमीनदाराला डोंगरावर चढावंस वाटलं. डोंगराच्या पायथ्याशी त्याला एक धनगर दिसला. जमीनदाराने त्याला ही बरोबर घेतलं आणि तो चालू लागला.

धनगर मुकाट्याने झर-झर डोंगर चढू लागला. जमीन्दार काही ना काही तरी बोलत मागे राहिला. थोड्या वेळात तो थकला आणि दगडावर बसला.

बिचारा भोळा धनगर म्हणाला–"मौन धारण केलं तर न थकता डोंगरावर चढता येतं !"

आता जमीनदाराला समजलं की केवळ डोंगर चढण्यासाठीच नव्हे, पण जीवनात यशस्वी होण्यासाठी सुद्धा फार बडबड करणं योग्य नाही. त्याला मौनाचं महत्त्व समजलं. मग तो मितभाषी राहू लागला.

केवटपुर एक भलं मोठं गाव होतं. तिथं एक कोंडिबा नावाचा माणूस रहात असे. त्याला वडील नव्हते. त्याची आई जिवन्त होती. तो मोठा कष्टाळू होता, पण त्याचा स्वभाव थोडा रागीट होता. त्याची आई त्याला नेहमी समजाऊन सांगे–"बाळ, म्हण आहे, 'आपण चांगले तर जग चांगले!' तू दुसऱ्याशी चांगला वागलास तर त्याचं फळ चांगलंच मिळेल, नाही तर त्याचे दुष्परिणाम तुला भोगावे लागतील."

पण तो म्हणायचा–"मी भरपूर कष्ट करून आपलं पोट भरतो. मी दुसऱ्या कोणाचं बोलणं का म्हणून ऐकून घ्यावं?"

एके दिवशी गांवच्या तलाठ्याने कोंडिबाला बोलवलं नि म्हणाला–"ऐक, माझे वडील आता थकले आहेत. त्यांच्याकडे रात्रं दिवस लक्ष देण्यासाठी मला एकादा माणूस पाहिजे. जर काही दिवस तू माझ्या वडिलांची देख-रेख नि सेवा-सुश्रूषा केलीस तर मी तुला महिन्याला पांचशे रुपये पगार देईन. समजलं?"

कोंडिबा दिवस भर काबाड कष्ट करी, तरी पण त्याला महिन्याला दोनशे रुपयांहून अधिक कमाई होत नसे. त्याच्या जवळ एक घष्ट-पुष्ट बैलांची जोडी होती. तो नांगर चालवी आणि वजनदार ओझी त्यांच्याकडून वाहून नेई. म्हणून दुसऱ्याच्या घरी नोकरी करून अधिक पगार मिळवणं त्याला पसंत नव्हतं!

त्याने तलाठ्याला सांगितले–"जरा माझं ऐकाल? वडिलांची सेवा करण्याची चांगली नामांकित संधि आपणास मिळालेली आहे. ती आपण का गमाऊ इच्छिता?" असं म्हणून कोंडिबा तेथून झटक्यात बाहेर पडला.

यानंतर गावच्या जमीनदाराने कोंडिबाला पाणी भरायला सांगितलं, वैद्याने औषध कुटायला सांगितलं. एका श्रीमंत माणसाने कोंडिबाला आपल्या घराचं परसू स्वच्छ करायला सांगितलं. कोंडिबाने सर्वांना फाड-फाड उत्तरे दिली आणि घरी येऊन बसला.

तेव्हा कोंडिबाच्या आईने त्याला समजून सांगितलं–"हे बघ, तुझ्या मामांनी निरोप पाठविला आहे की त्यांना आपली बैल-जोडी पाहिजे आहे. आताच बैल गाडीला जुंप आणि मामांच्या गावी जा."

कोंडिबाने ताबडतोब गाडीला बैल जुंपले आणि मामाच्या गावी निघाला.

कोंडिबा शेजारच्या गावच्या सीमेवर पोंचला होता, इतक्यात एका पैलवानाने येऊन गाडी थांबविली, आणि कोंडिबाला गाडीतून उतरायला सांगितलं.

कोंडिबा त्या पैलवानाशी दोन हात करणार होता, पण थोड्या अंतरावरून एक माणूस ओरडला–"मी या गावचा प्रमुख आहे. तो कोण हे तुला माहित नाही? आता मुकाट्याने घरची वाट धर झालं!"

पैलवान गाडी घेऊन निघून गेला. बिचारा कोंडिबा अगतिक होऊन पाय आपटत आपल्या मामांकडे गेला आणि घडलेला सर्व प्रकार सांगितला.

"तो बहुतेक पैलवान मल्लवर्मा असावा. हल्ली त्याच्या कारवायांना काही मर्यादा राहिली नाही!" एक दीर्घ श्वास घेऊन कोंडिबाचे मामा म्हणाले.

"कोंडिबा मोठ्या दीनवाणीने मामांना म्हणाला–"काही करा, माझी गाडी आणि बैलजोडी मला परत मिळवून द्या."

कोंडिबाच्या मामांनी स्पष्टपणे सांगून टाकलं–"हे बघ, हे काम माझ्याच्याने होणे अशक्य! मल्लवर्मा मोठा भयंकर माणूस आहे. तसा तो या गावातल्या लोकांच्या वाटे सहसा जात नाही. पण त्याच्या तोंडी लागण्याचा परिणाम काय होईल कोण जाणें!"

"या गावात कोणी अनुभवी वडीलधारी माणसं नाहीत का? कुणावर अन्याय झाला तर त्याचे निराकरण कोणी करीत नाही?" कोंडिबाने अमळ आवेशात येऊन विचारलं.

"नाहीत असं नाही. पुष्कळ लोक आहेत. खरी गोष्ट अशी आहे की मल्लवर्मा उद्दण्ड असला तरी या सर्व लोकांशी त्यांचे वागणे चांगले आहे. 'त्यांचं म्हणणं तो मानतो. त्यामुळे त्याचं सर्व काही चालतं. गावातील वडीलधारी माणसं त्याचीच बाजू उचलून धरतील." कोंडिबाच्या मामांनी समजाऊन सांगितलं.

"याचा अर्थ असा की मला माझी गाडी आणि बैल परत मिळणार नाहीत!" व्याकुळ होऊन कोंडिबाने विचारले.

"का नाही? एक उपाय आहे बघ. आमच्या गावातली अनुभवी माणसं आमच्या सारख्या सामान्य लोकांच्या दुःखांकडे लक्ष देत नाहीत. पण वडीलधाऱ्या माणसांवर ते अन्याय होऊं देणार नाहीत. तुझ्या गावातली काही ज्येष्ठ मंडळी इथे आली आणि त्यांनी तुझी बाजू मांडली तर काम होऊ शकेल." कोंडिबाच्या मामांनी उपाय सांगितला.

कोंडिबा एकदम निराश झाला. आपल्या गावातील वडीलधाऱ्या लोकांशी आपले संबंध कसे आहेत ते कोंडिबाने मामांना सांगितले.

मामा आश्चर्याने म्हणाले–"कोंडिबा, तू असं का केलंस? बघ, मल्लवर्मा

उद्दण्ड स्वभावाचा असला तरी आपल्या गोड वाणीने तो सर्वांना प्रिय झाला आहे. तुझ्या सारख्या कष्टाळू तरूणाला तर सर्वांनी मानलं पाहिजे. आता मला केवळ एकच उपाय दिसतो आहे. तू आपल्या गावी जाऊन सर्वांची क्षमा माग अथवा मल्लवर्माचे पाय धर. तुझं काम होऊ शकेल!"

"पायच धरायचे असतील तर मी आपल्या गावातल्या वडिलधाऱ्यांचे धरीन." असे म्हणून कोंडिबा तडक आपल्या गावी परत आला नि प्रथम तलाठ्याचे घरी गेला. तलाठ्याने डोळे वटारून विचारले— "का रे, आता तुझं इथं काय काम? जा, आलास जसा परत जा. तेव्हा मस्तीत होतास नाही का?"

कोंडिबाने तलाठ्याला लोटांगण घातले. म्हणाला—"आपण मला क्षमा करावी. माझी चूक झाली त्यावेळीं! आपणा सारख्यांची मी काही सेवा केली तर पुण्यच पदरी पडेल. आपल्या परमपूज्य पिताजींची सेवा करण्याची चालून आलेली संधि मी माझ्या मूर्खपणाने गमावली. आपण मला पगार देण्याची आवश्यकता नाही. आज पासून मी आपल्या वडिलांची सेवा करायला तयार आहे."

तलाठी आता शांत झाला होता. तो म्हणाला—"कोंडिबा, तू हे काय म्हणतो आहेस? सकाळी तू जे काही बोललास, त्याने माझे डोळे उघडले. संपत्तीच्या गर्वात मी आपले कर्तव्यच विसरलो होतो. खरं म्हणजे माझ्या वडिलांची सेवा मी स्वतःच नको का करायला? त्यांची सेवा दुसऱ्या कोणाकडून करून घेणं ही मोठी चूकच आहे!"

कोंडिबा अशाच प्रकारे पाटील, जमीनदार, वैद्य आणि त्या श्रीमंत माणसाकडे गेला आणि त्याने सर्वांची क्षमा मागितली. सर्व जण केवळ आपला राग विसरून गेले असं नव्हे, तर त्यांना ही गोष्ट ही पटली की चूक त्यांचीच आहे.

यानंतर एक आठवडा भर कोंडिबा सर्व गावकऱ्यांशी अत्यन्त प्रेमाने वागला. कोंडिबातील हा बदल पाहून सर्वांना संतोष झाला, ते त्याची तोंड भरून स्तुति करू लागले. कोंडिबामधील हा बदल म्हणजे सोन्यात सुगंध!

आता कोंडिबा सरळ शेजारच्या गावी जाऊन मल्लवर्माच्या घरी गेला. तो बाहेरूनच म्हणाला—"मित्रा मल्लवर्मा, मी आपली बैलांची जोडी घेऊन जाण्यासाठी आलो आहे तुझ्याकडे! चल, पटकन् गाडीला बैल जुंपून दे बरं!"

मल्लवर्मा घरांतून बाहेर आला नि कोंडिबाला ओळखून म्हणाला—"तू कोणा बरोबर बोलतो आहेस माहीत आहे न? गाडी पाहिजे असली तर माझ्याशी कुस्ती करायला ये. मला हरव, अन् घेऊन जा मग तुझी गाडी आणि बैल."

"अरे, तुला हरवण्यासाठी कुस्ती कशाला पाहिजे?" असं म्हणत कोंडिबाने मल्लवर्माच्या छातीवर नि तोंडावर जोरदार ठोसे मारले, पाठीत गुद्दे घातले—झालं, मल्लवर्मा चारी मुंडे चित्!

यानंतर कोंडिबाने मल्लवर्माची मानगुट पकडली आणि हात गिरगळत धमकी दिली—"अरे, रोज काबाडकष्ट करणारा मी, तुझ्यासारख्या आळशी माणसाची ताकत ती काय माझ्यापुढे? चल हट...." असे म्हणत कोंडिबा आपल्या गाडीवर जाऊन बसला आणि आपल्या मामाकडे

जाऊन त्यांना सर्व हकीगत सांगितली. "अरे, मी तर तुला गावातल्या वडिलधाऱ्या माणसांना घेऊन यायला सांगितलं होतं! तू एकटाच कसा आलास?" मामाने विचारले.

"मल्लवर्माला धडा शिकवायला मी एकटाच पुरेसा आहे, मामाजी! गावातल्या ज्येष्ठ मंडळींना उगाच कशाला त्रास द्यायचा?" हंसत हंसत कोंडिबाने मामांच्या प्रश्नाचं उत्तर दिलं.

"जर कुस्तीत तू मल्लवर्माशी सामना करूं शकत होतास, तर हे काम अगोदरच का नाही केलंस?''' मामाने शंका व्यक्त केली.

मल्लवर्माला गावच्या वडिलधाऱ्या माणसांचं सहकार्य आहे. माझी स्वतःची ताकत आजमावण्यापूर्वी मला ही आपल्या गावातील श्रेष्ठ मंडळींचं सहकार्य मिळवायचं होतं. आता ते काम मी करून आलो. आता आपल्या गावची ज्येष्ठ मंडळी माझ्या गावी पोंचली आणि माझ्याबद्दल तक्रार करू लागली तरी न्याय माझीच बाजू घेईल." कोंडिबाने गर्वाने मामांना आश्वासन दिलं.

मामा अभिमानाने बोलू लागले– "आपल्या तोंडावर नियंत्रण असलं तर कोणी ही आपल्याला सहानुभूतीने समजून घेईल. ज्याची बाजू न्यायाची असते, त्याला न्याय मिळविण्यासाठी तोंडावर काबू ठेवावा लागतो. आपल्या भाषेंतली म्हण आहे–'आपण चांगले तर जग चांगले!' आता हे सत्य तुला चांगलं समजलं म्हणायचं. तू आता अधिक कुशल बुद्धिचा झाला आहेस! मी लवकरच तुझ्या लग्नाचा मुहूर्त निश्चित करून तुला कळवितो. आता मला खूप आनन्द झाला आहे."

कोंडिबा घरी आला आणि आईला घडलेलं सर्व सांगितलं. ती पण खुष झाली. मामाच्या मुलीशी कोंडिबाचं लग्न झालं आणि ते दोघे सुखपूर्वक जीवन जगू लागले.

वैद्याची जबाबदारी

पर्वंत राज्यात उत्तम शास्त्री नावाचा एक वैद्य रहात असे. कुशल वैद्य असल्यामुळे तो चांगलाच लोकप्रिय होता. त्या राज्याच्या शेजारी पुष्प देश होता, पण या दोन देशात चांगलेच शत्रुत्व होते. पुष्प देशचा राजा होता व्याघ्रसेन. त्याने दोनदा पर्वत देशावर आपले आधिपत्य स्थापण्याचा प्रयत्न केला, पण दोन्ही वेळी पर्वत देशाचा राजा शिवप्रभु याने त्याच्या वर मात केली. व्याघ्रसेनला पळून जावे लागले.

दोन्ही राज्यांच्या सीमा-प्रदेशात राहणारे लोक आजारी पडले की उपचारासाठी उत्तम शास्त्रीकडे येत.

एक दिवशी राजा शिवप्रभुने वैद्यराज उत्तम शास्त्रीकडे निरोप पाठवला–"शत्रु देशातीला प्रजेची सेवा करणे जर आपण बंद केले नाही तर आपल्याला कठोर शिक्षा भोगावी लागेल!"

तरी पण उत्तम शास्त्रीने पुष्प राज्यातील प्रजेला औषधोपचार करणे सोडले नाही. राज्यकारभाराच्या कामात गुंतल्यामुळे शिवप्रभु काही काळ ते सर्व विसरून गेला.

सुमारे एक महिन्यानंतर शिवप्रभु शिकारीसाठी जंगलांत गेला. शिकार करून झाल्यावर आपल्या रथात बसून तो राजधानीकडे यायला निघाला. रस्त्यात एका ठिकाणी त्याला उत्तमशास्त्री दिसला. आपल्या दोन शिष्यांसह वैद्यराज जडीबुटीच्या शोधात होते.

राजाला आपण वैद्याला दिलेला आदेश आठवला. राजाने आपल्या बरोबरच्या घोडेस्वारांना विचारून हे जाणून घेतले की वैद्यराजांनी अजून शत्रुच्या देशांतील प्रजेला औषधोपचार करण्याचे आपले व्रत सोडलेले नाही.

शरद जोशी

एवढ्यात उत्तम शास्त्री आपल्या शिष्यांसह राजा जवळ पोचला आणि त्याला नमस्कार केला. शिवप्रभुने रागा-रागाने सांगितले–"आपण एक कुशल वैद्य आहात हे मी जाणतो. पण माझ्या आज्ञेचे पालन न करता आपण शत्रुच्या देशातील जनतेची पण सेवा करीत आहात. हा देशद्रोह आहे, व मी याबद्दल आपणास शिक्षा देणार आहे." राजाने सैनिकांना हुकुम दिला की उत्तम शास्त्रीला बंदी बनवून राजधानीत घेऊन जाण्यात यावे. आणि राजा राजमहालाकडे जायला निघाला.

थोडे दूर गेल्यावर राजाच्या रथाच्या एका चाकाचा खिळा निसटून खाली पडला. रथाचे चाक सुटे होऊन जवळच्या झाडीत जाऊन पडले. रथ आडवा होणार होता, पण सारथ्याने शिताफीने रथातून उडी मारली व रथ सावरण्याचा प्रयत्न केला. तरी पण राजा रथातून खाली पडला. त्याला खांद्यावर व गुडघ्यांवर जखमा झाल्या. ते दृश्य पाहून उत्तम शास्त्रीनी सैनिकांना सल्ला दिला–"तुम्ही राजाला घोड्यावर बसवून माझ्या घरी पोचविण्याची व्यवस्था करा." उत्तम शास्त्री आपल्या शिष्यांसह पुढे झाला. राजा वैद्याच्या घरी पोचताच त्याने जखमा धुवून स्वच्छ केल्या आणि औषध लावून राजाची मलम-पट्टी केली. एवढे करून वैद्य घरात निघून गेला.

शिष्य म्हणाला–"महाराज, वैद्य औषधोपचार करताना मित्र-शत्रु ओळखत नाही."

उत्तम शास्त्रीच्या शिष्याच्या विधानातील सत्य राजाला समजले. आपल्या घराबाहेर निघालेल्या उत्तम शास्त्रीला पाहून राजा म्हणाला–"वैद्यराज, आपण आपले व्रत चालू ठेवावे. रोग्याची चिकित्सा करताना तो मित्र आहे की शत्रु हे पाहण्याची आवश्यकता नाही. या कामी आपणास काही मदत लागली तर मला निरोप पाठवावा." असं सांगून राजाने आपला कंठहार काढून उत्तम शास्त्रीला भेट दिला आणि राजा आपल्या सहकाऱ्यांसह राजधानीकडे परतला.

पाच प्रश्न

फार प्राचीन काळी सुसंपन्न कौशांबी राज्यावर राजा सूर्यसेन राज्य करीत होता. खूप वर्षांनंतर त्याला एक मुलगी झाली. राजा फार आनंदला! राजकुमारीचे नाव सुलोचना असे ठेवले, अन् राजा तिचे फार प्रेमाने लालनपालन करू लागला. राजाला तरीही काळजी होतीच की आपल्याला मुलगा नाहीं; मग आपल्यामागे राजकन्येचा संभाळ कोण करील? शेवटी याच चिन्तेने झुरून झुरून राजा मृत्युमुखी पडला!

लावण्याची खाणच अशा अनुपम सुंदर सुलोचनेशी विवाह करायला अनेक राजपुत्र पुढे आले; परन्तु तिला त्यापैकी कोणीच पसन्त पडेना. विवाहाच्या इच्छेने आलेले सर्वच राजपुत्र केवळ तिच्या सौन्दर्याला अन् अतुल संपत्तीला भाळून आले होते. अशा लोभी राजपुत्राशी विवाह केला तर प्रजेचे कल्याण होणे अशक्य आहे अशी सुलोचनेची खात्री होती. म्हणूनच तिने निश्चय केला की विवाह करायचा तर शासन कार्यात दक्ष, विवेकी, अत्यंत साहसी व पराक्रमी आणि परोपकारी अशाच तरुणाशी करायचा!

याच काळात राजकुमारीला सर्व तऱ्हेचे शिक्षण देणारे तिचे गुरु दरबारी पंडित सुधाकर आपली तीर्थयात्रा आटोपून राज्यात परत आले. सुलोचनेने त्यांना बोलावून घेऊन विवाहाच्या बाबतीतला आपला निर्णय त्यांना सांगितला; आणि योग्य

अशा राजकुमाराची निवड करण्यासाठी त्यांची मदत मागितली.

आचार्यांनी तिला सांगितले–"मी तुला पाच प्रश्न देतो. त्या सर्वांची उत्तरे जो बरोबर देईल त्याच्याशी तू लग्न कर. तथास्तु!"

गुरुजींच्या आदेशानुसार सुलोचनेने दवंडी पिटवली अन् देशोदेशीचे राजकुमार विवाहाच्या आशेने कौशांबीला येऊन पोचले. परन्तु त्यापैकी एकाही राज-कुमाराला पहिल्याच प्रश्नाचे बरोबर उत्तर देता आले नाही अन् बिचारे एवढेसे तोंड करून आपापल्या देशी परत गेले!

एके दिवशी नेपाळचा राजपुत्र धीरसिंह सुलोचनेला भेटायला गेला अन् त्याने तिला आपला पहिला प्रश्न ऐकवण्यास सांगितले.

"गेल्या काही वर्षात या राज्यात नेहमीच हे शब्द ऐकू येत असतात–"एकदा मी पाहिले, पुन्हा पहायची माझी इच्छा आहे" हे शब्द कोठून ऐकू येत असतात? त्यांचा अर्थ काय? हाच माझा पहिला प्रश्न." सुलोचना म्हणाली.

धीरसिंहाने यावर विनंती केली–"राजकुमारी मला एका आठवड्याचा अवधि मिळाला तर मी या प्रश्नाचे उत्तर देऊ शकेन."

सुलोचनेने ही गोष्ट मान्य केली.

आपल्या जीवनात साहस व पराक्रमालाच महत्त्व देणाऱ्या धीरसिंहाने ताबडतोब मोठ्या उत्साहाने घोड्यावर मांड ठोकली आणि तो पूर्व दिशेकडे प्रयाण करून अखेर एका जंगलात पोचला. तेथे दोन कोल्हे रडत असलेले त्याला दिसले. धीरसिंहाला पशु पक्ष्यांची भाषा कळत असे. तो लगेच घोड्यावरून उतरला व रडणाऱ्या त्या कोल्ह्यांकडे जाऊन त्याने विचारले–"तुम्ही का रडत आहात?"

"येथून थोड्याच अंतरावर एका गुहेत एक गेंडा राहतो. तो आमच्या पिल्लांना नेहमीच पायाने तुडवून मारून टाकतो. त्यामुळे आम्ही संतानसुखाला वंचित राहिलो आहोत." कोल्ह्यांच्या त्या जोडप्याने आपले रडण्याचे कारण सांगितले.

धीरसिंह ताबडतोब त्या गुहेकडे निघाला. त्याने नर-कोल्ह्याला रस्ता दाखवण्यासाठी बरोबर घेतले. गुहेत गेंडा आरामात शांत झोपला होता! 'झोपलेल्या प्राण्यावर तलवार चालवणे योग्य नव्हे' असा विचार करून धीरसिंह जवळच्याच एका झाडावर चढून बसला. थोड्या वेळाने गेंडा झोपेतून जागा झाला आणि गुहेबाहेर आला. त्याला पाहून धीरसिंहाने एकदम झाडावरून त्याच्या अंगावर उडी मारली आणि कुऱ्हाडीने खचाखच वार करून गेण्ड्याचे मस्तकच त्याने फोडून टाकले. गेंडा तडफडून मरून गेला.

धीरसिंहाचा हा पराक्रम पाहून कोल्ह्याचे जोडपे खूष झाले. कोल्हा म्हणाला–"राजपुत्रा, तुझे हे उपकार आम्ही जन्मात विसरणार नाही. सांग, तू या जंगलात कशासाठी आला होतास? कारण कळलं तर आम्हीही यथाशक्ति तुला मदत करू."

धीरसिंहाने आपल्या आगमनाचे कारण त्यांना सांगितले.

'आम्ही ही त्या आवाजाबद्दल ऐकले आहे. परंतु ते शब्द कोठून ऐकू येतात याबद्दल आम्हाला स्पष्ट अशी काहीच कल्पना नाही. तरीही मला वाटतं, की तुझ्यासारख्या वीराला अशक्य असे काहीच नाही. हे जंगल ओलांडून तू डावीकडे वळ. तू नक्कीच विजयी होशील." इतके बोलून कोल्ह्याच्या जोडप्याने धीरसिंहला निरोप दिला.

जंगल पार करून धीरसिंह पायीच झाडाझुडपांनी भरलेल्या एका सपाट प्रदेशात पोचला. आराम करण्यासाठी तो एका झाडाखाली बसला. तेथे त्याला दोन साप दिसले. त्यातला मोठा सर्प छोट्या सापाला खाऊ पहात होता. छोट्या सापाचे रक्षण करण्याच्या हेतूने धीरसिंहाने म्यानातून तलवार उपसली. इतक्यात

दोन्ही साप अदृश्य होऊन त्या जागी दोन गन्धर्व दिसू लागले!

धीरसिंहाने त्यांना विचारले–"तुम्ही लोक कोण आहात? एकमेकांना का सतावत होता?"

छोटा गन्धर्व म्हणाला–"मी लहानपणी याच्या बाबतीत काही चूक केली होती; तेव्हापासून त्याचा बदला घेण्याच्या प्रयत्नात असतो हा! अन् संधी मिळेल तेव्हा मला त्रास देत असतो."

"अनवधानाने कोणी काही चूक केली तर मोठ्या माणसांनी त्यांना नेहमी क्षमा करावी. म्हणून मला वाटतं, तुम्ही आपलं जुनं शत्रुत्व सोडून एकमेकांशी प्रेमाने वागावे; यातच तुमचं कल्याण आहे", असे सांगून धीरसिंहाने त्यांना यासंबंधी बरेचसे दृष्टान्तही दिले.

धीरसिंहाचे बोलणे ऐकून दोन्ही गन्धर्व प्रसन्न होऊन म्हणाले–"आमचं जुनं शत्रुत्व घालवून तू आम्हा दोघात मैत्री घडवून आणलीस, हा तुझा उपकार आम्ही कधीही विसरणार नाही. तुला आमच्याकडून काही मदत हवी असेल तर सांग, आम्ही जरूर करू. त्या निमित्ताने आम्ही तुझे थोडेसे उतराई होऊ शकू."

धीरसिंहाने आपले त्या भागात येण्याचे कारण त्या गन्धर्वांना सांगितले.

"आम्हीही ते बोलणे ऐकले आहे. इथून थोडा पुढे गेलास आणि उजवीकडे वळलास की तुला एक तलाव दिसेल. अन् नंतर काय करायचे हे तुला तिथे पोचल्यावर आपोआपच कळेल. तू नक्कीच विजयी होशील आपल्या कार्यात!" असे म्हणून धीरसिंहाला आशिर्वाद देऊन गन्धर्व अदृश्य झाले!

गन्धर्वांनी सांगितलेल्या मार्गाने जाऊन धीरसिंह तलावापर्यन्त पोचला. विश्रांती घेण्यासाठी तो तलावाकाठी एका खडकावर बसला. त्याच वेळी तलावातून एक मत्स्य-कन्या बाहेर आली आणि धीरसिंहाचा हात पकडून त्याला ती पाण्याच्या आत घेऊन गेली. तलावाच्या आत एक विस्तृत बगीचा होता. दूर काही झरे खळखळ आवाज करत वहात होते. विविध झाडे-वेली फळा-फुळांनी भरून जाऊन सुंदर दिसत होत्या! तळची जमीन इतकी छान हिरवीगार दिसत होती की जणू काही खाली पाचूच जडवले आहेत! उद्यानाच्या मध्यावर एक विशाल भवन होते. मत्स्य-कन्या धीरसिंहाला त्या भवनात घेऊन गेली आणि एका विशाल मंडपात असणाऱ्या रत्नखचित सिंहासनावर तिनें त्याला बसवले. धीरसिंहाला तिने पेला भर दूध दिले. मंडपाच्या चारी बाजूंना चार सुंदर रमणींची चित्रे क्रमाने लावलेली होती, परन्तु एक स्थान रिकामे होते. मत्स्य-कन्येने चटकन एक चित्र काढून ते रिकामे स्थान भरून टाकले.

धीरसिंह त्या निर्जन महालातून बाहेर निघून आला. भुकेने व्याकुळ झालेल्या धीरसिंहाने फळे तोडून खाल्ली, परन्तु त्याची भूक भागेना; झऱ्याचे पाणी तो प्यायला, पण त्याची तहान मिटेना!

सूर्यास्त होऊन चोहीकडे अन्धार पसरला, म्हणून धीरसिंह परत त्या मंडपात गेला. त्याने मंडपात पाऊल ठेवल्याबरोबर तिथले सारे दिवे आपोआप पेटले. भिंतीवर असलेल्या चित्रातल्या पाचही तरुणी सजीव होऊन धीरसिंहाला चारी बाजूंनी घेरून नाचू व गाऊ लागल्या! रात्रभर नाच-गाणे करून सकाळ झाल्याबरोबर त्या

पाचही जणी पुन्हा चित्रे बनून भितीवर लटकू लागल्या.

धीरसिहाला अतिशय आश्चर्य वाटून तो, तो मंडप नीट निरखून पाहू लागला. त्याला असे आढळून आले की एका छिद्रातून मुंग्यांची एक रांग बाहेर येत आहे! त्याने त्या जागी भितीवर ठोकून पाहिले तर त्याला असे वाटले की भित नक्कीच आतून पोकळ असली पाहिजे. त्याने ताबडतोब ती भिंत त्या जागी तोडली. त्यात त्याला एक कोनाडा दिसला. कोनाडयात एक किल्ली ठेवलेली होती. ती किल्ली घेऊन त्या मंडपातल्या बन्द खोल्यांचे दरवाजे उघडायचा प्रयत्न त्याने केला. परंतु एकाही खोलीचा दरवाजा ती किल्ली उघडू शकली नाही. शेवटी एक खोली राहिली अन् आश्चर्य म्हणजे नेमक्या त्याच खोलीचा दरवाजा त्या किल्लीने उघडू शकला! त्या खोलीत एक छोटीशी लोखंडी पेटी ठेवलेली त्याला दिसली, पण पेटीला कुलूप लावलेले होते. त्या कुलुपाच्या किल्लीसाठी त्याने संपूर्ण खोली धुंडून पाहिली; पण काही उपयोग झाला नाही! तो अजूनही खोलीत इकडेतिकडे फिरत होता, तितक्यात अचानक त्याचा पाय एका खुंटीवर पडला. ती खुंटी जमिनीत समपातळीतच बसवलेली होती. ती कळ दाबली जाताच मोठा आवाज करत ती पेटी फटकन उघडली गेली. त्या पेटीत एक ताम्रपट होता. ताम्रपट हातात घेऊन धीरसिहाने तो वाचून पाहिला. त्यावर लिहिलेले होते–"इथे सर्वत्र जादू भरलेली आहे. या उद्यानाच्या मध्यावरील सुवर्णवृक्ष जो समूळ उपटू शकेल, त्यालाच ही सर्व जादू कळेल."

धीरसिह मोठ्या उत्साहाने उद्यानात गेला. ताम्रपटावर लिहिल्याप्रमाणे त्याला उद्यानाच्या मध्यावर एक सुवर्णवृक्ष दिसला, परंतु खूप प्रयत्न करूनही धीरसिंह तो वृक्ष जरासा सुद्धा हलवू शकला नाही! थोडया वेळात त्याची दृष्टी मोठया वृक्षा जवळच असेलेल्या छोटया स्वर्ण-रोपटयावर पडली. त्याने ते रोप उपटून काढले अन् दुसऱ्याच क्षणी कडाकड आवाज करीत तो मोठा स्वर्ण वृक्ष धराशायी झाला! तो आवाज सहन न होऊन धीरसिंह बेशुद्ध होऊन खाली पडला. थोडया वेळाने तो शुद्धीवर आला अन् त्याने डोळे उघडले, परन्तु ते उद्यान अन् तो मंडप वगैरे सर्व कोठे होते! सर्वच नाहीसे झाले होते. परंतु रात्री त्याला दिसलेल्या स्त्रिया आता धावतच त्याच्याजवळ आल्या अन् त्याला वेढून उभ्या राहिल्या.

धीरसिहाने त्यांना विचारले–"तुम्ही सर्वजणी कोण आहात? ही सर्व कसली जादू आहे?"

"इथून दहा कोसावर असलेल्या मायावती नगरच्या आम्ही राजकन्या. उपवर झाल्यावर आमचे विवाह करून देण्याबद्दल आम्ही आमच्या पित्याजवळ आग्रह धरला. आमच्या अशा घाई करण्यावरून पित्याने रागवून आम्हाला या जादूमहालात कैद केले. आम्ही आमच्या अपराधाबद्दल क्षमा मागितली, तेव्हा ते म्हणाले–"जो वीर पुरुष तुम्हाला या जादूतून मुक्त करील तोच तुमचा पति बनेल." खूप काळानंतर ही जादू तोडणारे आपणच आहात; तेव्हा आता आपणाला आमच्याशी विवाह केला पाहिजे." पाचही मुली एका स्वरात म्हणाल्या.

"मी आत्ता एक विशेष समस्या सोडवण्यासाठी इकडे आलो आहे. लग्नाचा

विचारही करायला सध्या मला सवड नाही. मी आत्ता तुमची इच्छा पूर्ण करण्याच्या परिस्थितीत नाही, माफ करा मला." असे म्हणून धीरसिह तेथून पुढे निघाला.

तो थोडासाच पुढे गेला असेल नसेल इतक्यात त्याला शब्द ऐकू आले–"एकदा मी पाहिले, पुन्हा पहायची माझी इच्छा आहे!" धीरसिह एकदम जागीच उभा राहिला थोडा वेळ! अन् मग तो त्या दिशेने पुढे निघाला. त्याला एका झाडाखाली बसलेला एक दुर्बळ आणि हाडांच्या सापळ्यासारखा दिसणारा एक राजकुमार दिसला.

धीरसिहाने त्याच्या जवळ जाऊन त्याला विचारले–"तू कोण आहेस अन् असा का हीन-दीन अवस्थेत इथे बसला आहेस?"

राजकुमार उत्तरला–"इथल्या जवळच्याच जादू-महालात प्रवेश करणाऱ्या अनेक राजकुमारांपैकीच एक मीही आहे. तेथल्या राजकुमारी पैकी एकीला पाहून मी वेडावलो अन् तिच्याशी विवाह करावा असे माझ्या मनाने घेतले; पण मी जेव्हां त्या भवनातून बाहेर आलो तेव्हापासून पुन्हा त्यात आत जाण्याचा रस्ताच मी विसरलो! मला ज्या राजकन्येशी विवाह करायची इच्छा होती, तिला मी एकदाच पाहिले; पण पुन्हा एकदा तिला पहायची माझी इच्छा तशीच राहून गेली."

ते ऐकून धीरसिह त्या राजकुमाराला घेऊन त्या महालात गेला आणि त्याने त्या राजकन्येशी त्याचा विवाह लावून दिला.

यानंतर धीरसिह कौशांबीला पोचला आणि सुलोचनेला भेटून त्याने तिला सर्व हकीकत सांगितली. तिच्या पहिल्या प्रश्नाचे उत्तर त्याने बरोबर दिले.

सर्व हकीकत ऐकून सुलोचना म्हणाली–"होय, माझ्या पहिल्या प्रश्नाचे उत्तर बरोबर आहे. ते शब्द ही आता ऐकू यायचे बन्द झाले आहे. दुसरा प्रश्न मी उद्या विचारीन." असे म्हणून सुलोचनेने धीरसिहाचा निरोप घेतला.

प्रतिज्ञा-भंग

दृढनिश्चयी विक्रमादित्य झाडाकडे परत आला. झाडावरून त्याने प्रेत उतरवून खांद्यावर टाकले आणि नेहमीप्रमाने मौन होऊन तो स्मशानाकडे चालू लागला. प्रेतात रहाणारा वेताळ त्याला म्हणाला–"राजा, तू बहुधा एकाद्या असमर्थ आणि धूर्त माणसाच्या तावडीत सापडून भूते प्रेते रहात असलेल्या या स्मशानात अशा मध्यरात्री संचार करत असला पाहिजेस–या विचाराने मला तुझी फार दया येत आहे. त्याला तू असं वचनही दिलं असावंस की तू त्याचं काम नक्की बरोबर करून देशील. पण अनेकदा श्रेष्ठ नीतिज्ञ आणि विवेकी माणसं ही काही वेळा विशिष्ट परिस्थितीत स्वार्थाच्या आहारी जाऊन दिलेला शब्द पाळत नाहीत–प्रतिज्ञाभंग करतात. याचे उदाहरण म्हणून मी तुला वज्रदेहाची गोष्ट सांगतो. आपले श्रम विसरण्यासाठी तू ही गोष्ट ऐक."

वेताळाच्या गोष्टी

वेताळ गोष्ट सांगू लागला–सिधूर देशाचा राजा सिंहभूपाल याला सुचित्रा नावाची एकुलती एक मुलगी होती. ती अत्यंत लावण्यवती होती. सिंहभूपाल आपल्या या कन्येच्या लग्नाच्या प्रयत्नात आहे अशी बातमी कळली तेव्हा अनेक राजकुमारांनी आपापल्या दूताकरवी आपण तिच्याशी विवाह करण्यास इच्छुक असल्याबद्दल संदेश पाठवले.

परंतु सुचित्राने आपल्या पित्याच्या कोणत्याही निवडीकडे लक्ष न देता प्रतिज्ञा केली की–"स्वत:ला पराक्रमी आणि वीर सिद्ध करून दाखवणाऱ्या तरुणाशीच मी विवाह करीन."

त्या देशाचा मंत्री भानुवर्मा याला चन्द्रवर्मा नावाचा मुलगा होता. मंत्री धूर्त आणि स्वार्थी होता, तर त्याचा हा मुलगा असमर्थ आणि भित्रा होता. चन्द्रवर्माच्या मनात विचार आला, कि काहीतरी उपाय करून आपण राजकन्येशी विवाह करावा. आपला हा विचार त्याने आपल्या पित्याला बोलून दाखवला.

मन्त्री भानुवर्मा ने थोडा विचार करून म्हटले–"मग एक छोटंसं साहस कर. आपल्या राज्याच्या पूर्व सीमेवर एक वाघ हल्ली माणसांचा संहार करीत आहे. तू त्या वाघाला मारायचा प्रयत्न कर; जर तू त्याला मारू शकलास तर युवराणीशी तुझा विवाह झालाच असे समज!"

चन्द्रवर्मा वाघ रहात असलेल्या जंगलात तर जाऊन पोचला. पण जंगलात आतवर घुसायचे धैर्य काही त्याला करवेना! त्याच वेळी एक भीमकाय माणूस एका भल्या मोठ्या वाघाला खांद्यावर टाकून येत असलेला त्याला दिसला!

त्याला पाहून चन्द्रवर्मा चकितच झाला! त्याने विचारले–"जरा इकडे ये रे बाबा, या भागातल्या माणसांना मारून खाणारा वाघ हाच काय? तुजजवळ तर काही हत्यार दिसत नाही! विन हत्याराने मारलंस तरी कसं याला?"

यावर तो भीमकाय माणूस हसून म्हणाला–"माझं नाव वज्रदेह. 'इथून पुढे असमर्थ अन् भित्र्या प्राण्यांवर कधीही हत्यार चालवणार नाही'–अशी प्रतिज्ञा करूनच धवलगिरीच्या बाहेर पडलो आहे. जंगलातल्या वाटेवर या वाघाने मला अडवले म्हणून माझ्या मुठीच्या एकाच बुक्क्यात त्याला खलास केलं अन् आपल्या खांद्यावर टाकून त्याला घेऊन आलो आहे."

हे ऐकून चन्द्रवर्माने एकदम वज्रदेहाच्या पायांवर लोळण घेतली आणि त्याला विनन्ती केली–"महाराज, हा मुडदा जर आपण मला देऊन टाकलात तर तो राजाला दाखवून मी त्याच्याकडून काही ना काही बक्षिस मिळवीन. मी भित्रा आहे, स्वत:च तलवार चालवण्याचे धाडस नाही माझ्यात."

चन्द्रवर्माकडे घृणेने भरलेल्या नजरेने पहात वाघाचे धूड तिथेच जमिनीवर टाकत वज्रदेह तेथून निघून गेला.

चन्द्रवर्मा नंतर ते वाघाचे प्रेत घेऊन राजासमोर येऊन पोचला आणि म्हणाला–"महाराज, मी हा वाघ मारला आहे. आपणच सांगा, माझ्यासारखा साहसी आणि पराक्रमी वीर कोणी असू शकेल?"

राजाने आपल्या बोटातली हिऱ्याची अंगठी काढून चन्द्रवर्माला बक्षिस देत म्हटले–"तू जर वाघ मारून स्वत:ला पराक्रमी समजत असशील, तर ज्या लोकांनी कित्येक राज्ये जिंकली अन् अनेक राक्षसांचा वध केला, त्यांना काय नाव द्यावं बरं?"

राजाचे बोलणे ऐकून चन्द्रवर्माचा चेहरा पांढरा पडला! त्यानंतर घरी जाऊन त्यानें सारी हकिकत आपल्या वडिलांना ऐकवली. त्याचे सर्व बोलणे ऐकून मन्त्र्याने आपल्या मुलाला सल्ला दिला की–"तू ताबडतोब गुप्तहेर पाठवून वज्रदेहाला शोधून काढ आणि त्याच्यावर चांगली पाळत ठेव;

नाहीतर तुला राजकुमारीची प्राप्ति होणार नाही.

चन्द्रवर्माने गुप्त हेरांमार्फत वज्रदेहाचा पत्ता काढला आणि त्याच्यावर पाळत ठेवण्यासाठी त्याने दोन गुप्त हेर नेमले.

एके दिवशी वज्रदेह एका डोंगराळ भागातून चालला असता त्याला एका गुहेतून शब्द ऐकू आले–"माझ्या गुहेवरून पुढे जाण्याची हिम्मत कोण करत आहे? थांब तिथेच!"

वज्रदेहाने गुहेकडे नजर टाकली, तेव्हा गुहेतून गजबल नावाचा राक्षस हातात कुऱ्हाड घेऊन येत असलेला त्याला दिसला. त्याने एकदम झेप घेऊन राक्षसाच्या हातातील कुऱ्हाड हिसकून घेतली आणि सपासप वार करून त्याचे हात पाय कापून टाकले! इतके झाल्यावर तो पुढे चालू लागला.

हे सारे दृश्य गुप्तचर दुरून पहात होते. त्यांनी ताबडतोब राजधानीत जाऊन चन्द्रवर्मा व भानुवर्मा या दोघांना हे वृत्त कळवले. भानुवर्माने ताबडतोब आपल्या मुलाचे कपडे फाडले आणि त्याच्या अंगावर इकडे तिकडे थोड्या जखमा करून त्याला राजाकडे पाठवून दिले.

राजाकडे जाऊन चन्द्रवर्मा म्हणाला–"महाराज, मी गजबल नावाच्या दुष्ट राक्षसाशी भिडलो अन् घनघोर युद्ध करून शेवटी मी त्याचे हातपायच कापून टाकले. आता मला 'असामान्य वीर' म्हणायला हे काम पुरेसे आहे ना?"

राजा हसून उत्तरला–"तुझ्या असल्या नुसत्या गोष्टीवर मी कसा विश्वास ठेवू? एकदा तू आमच्याबरोबर जंगलात शिकारीला आला होतास आणि नुसत्या एका अस्वलाला पाहूनच घाबरून झाडावर चढून बसलास! मला चांगलं आठवतंय सर्व! ठीक आहे–तू सांगितलंस त्याच्या सत्यासत्यतेचा पडताळा मी पाहीन. दोन दिवस थांब."

त्यानंतर राजाने आपले गुप्तहेर पाठवून गजबलाबद्दलची खरी बातमी आणायला त्यांना सांगितले. दोन दिवसांच्या आतच गुप्तचरांनी खरी गोष्ट जाणली.

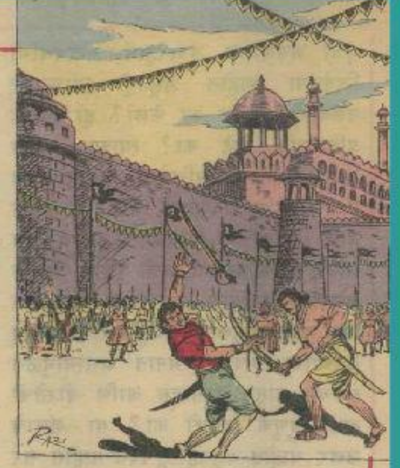
वज्रदेहाचे शारीरिक सौष्ठव, पौरुष आणि त्याचे शालीनतापूर्ण वागणे पाहून राजाने ओळखले की हा नक्कीच एक पराक्रमी आणि साहसी वीर आहे. राजाने आता सुचित्रेचा विवाह वज्रदेहाशी करून देण्याची तयारी सुरू केली.

परंतु दुसऱ्याच दिवशी राजसभेत मन्त्री भानुवर्मा राजाला म्हणाला–"महाराज, आपला हा निर्णय मला जरा अधिक घाईने घेतला गेला असावा असं वाटतं. आपल्या राज्यातच याच्याहूनही पराक्रमी वीर असू शकतील की! तेव्हा पक्का निर्णय करण्यापूर्वी आपण काही क्षत्रियोचित अशा स्पर्धा घ्याव्या."

मन्त्र्याच्या या म्हणण्याला सर्वांनीच दुजोरा दिला. राजानेही मग तशा आशयाची दवंडी पिटवली.

दुसऱ्या दिवशी त्या स्पर्धा पहाण्यासाठी लोकांची खूप गर्दी लोटली. परंतु गजबलासारख्या राक्षसाला लोळवणाऱ्या वज्रदेहाशी लढायला कोणीच पुढे येऊ धजेना!

जवळजवळ एक तास असाच निघून गेला आणि लोकांच्या गर्दीतून वाट काढीत चंद्रवर्मा अचानक तलवार उपसून पुढे आला आणि वज्रदेहाशी भिडला! हे पाहून

राजा, युवराणी आणि तिथे उपस्थित असलेले सर्वच लोक आश्चर्यचकित झाले!

वज्रदेहाने चन्द्रवर्माकडे एकवार तुच्छतेने पाहिले आणि आपल्या तलवारीने चन्द्रवर्माच्या तलवारीवर असा वार केला की ती त्याच्या हातातून सुटून दूर जाऊन पडली आणि उपस्थित सर्वांनी वज्रदेहाचा उत्साहाने जयजयकार केला!

ही गोष्ट सांगून झाल्यावर वेताळ म्हणाला–"राजा, अत्यंत साहसी अन् पराक्रमी अशा वज्रदेहाच्या पराक्रमाबाबत आणि अत्यंत भित्र्या अशा चन्द्रवर्माबाबतही माझ्या मनात कित्येक शंका उत्पन्न होत आहेत. असमर्थ आणि भित्र्या लोकांबद्दल

घृणा असणाऱ्या वज्रदेहाने चन्द्रवर्माचा भित्रेपणा माहीत असूनही त्याच्यावर तलवारीचा वार का केला? हा त्याचा प्रतिज्ञाभंग नव्हे का? त्याच्या मनात सिंधूर राजकन्या सुचित्रेशी विवाह करून तेथला राजा बनण्याचा मोह तर उत्पन्न नाही झाला? त्याचप्रमाणे वज्रदेहाचे धाडस आणि सामर्थ्य यांची पुरेपूर जाणीव असूनही चन्द्रवर्मा त्याच्याशी लढायला उभा कसा राहिला? राजकुमारीशी विवाह करण्याचा निश्चय मनात असल्यामुळेच त्याच्या हातून दुस्साहस आणि वीरतेची अशी चुणुक दिसली का? या शंकाचे उत्तर माहीत असूनही तू दिले नाहीस तर तुझे मस्तक फुटून त्याचे तुकडे तुकडे होतील."

यावर विक्रमादित्याने असे उत्तर दिले– "वज्रदेह आणि चन्द्रवर्मा यांच्या वागणुकी-बद्दल शंका घेण्याचे काही कारणच नाही. दोघांनीही आपल्या नैसर्गिक प्रवृत्तीला अनुसरूनच वर्तणुक केली आहे. वज्रदेहाच्या मनात भित्रेपणा आणि असमर्थता यांबद्दल जी घृणा होती तिच्या प्रेरणेमुळेच राज-परिवाराची प्रतिष्ठा आणि देशाचे भवितव्य यांचा विचार करून त्याने चन्द्रवर्मावर आक्रमण केले. त्याचे हे करणे स्वार्थाचे मुळीच नव्हे आणि त्याने प्रतिज्ञाभंगही केलेला नाही. आता राहिली चन्द्रवर्माची गोष्ट! तो आपल्याच पित्याच्या कारस्था-नाला बळी पडला. चन्द्रवर्माला वाटलं होते की वज्रदेहाच्या मनात भित्र्या माणसांबद्दल घृणा असल्याने आपल्याला पाहून आपल्याशी न लढताच स्वत:चीच तलवार फेकून देईल, अन् लोक आपल्या-लाच पराक्रमी समजतील; आपल्याला राजकुमारीचा लाभही होईल! बस, इतकेच त्याचे खरे कारण, अचानक उत्पन्न झालेले दुस्साहस अन् वीरता वगैरे काहीही नाही!"

अशा प्रकारे राजाचे मौन भंग होताच वेताळ प्रेतासुद्धा अदृश्य होऊन पुन्हा झाडावर जाऊन बसला! (कल्पित)

खोटी स्तुति

शिवगिरी राज्याचा राजा विजयशील याच्या दरबारात रमानन्द नावाचा माणूस राजधानीच्या कोतवाल-पदावर काम करीत असे. आपल्या स्तुतिपाठकांवर राजा विजयशीलची खास मर्जी असे. ही गोष्ट माहीत असलेला हा कोतवाल संधी मिळेल तेव्हा राजाची अमाप स्तुति करी आणि अशा प्रकारे त्याने राजाची विशेष मर्जी संपादन करून घेतली.

रमानन्द पैशाचा लोभी होता. राजाशी असणाऱ्या आपल्या निकट संबंधाचा फायदा घेऊन तो व्यापारी लोकांना कायद्याची भीती दाखवून आणि धमक्या देऊन त्यांच्याकडून मोठमोठ्या रकमा वसूल करी, तर काही अपराध्यांकडून लाच घेऊन त्यांच्या शिक्षा माफ करी. या सर्व गोष्टी राजाच्या मंत्र्याच्या लक्षात येत, पण राजाचे रमानन्दवर विशेष प्रेम असल्याने त्याच्याविरुद्ध काही कारवाई करायला तो धजत नसे.

एकदा दसऱ्याच्या उत्सवाच्या निमित्ताने राजधानीत नाटके करून दाखवण्याची योजना आखली गेली. नाटकात भाग घेणाऱ्या अनेक प्रमुख अधिकाऱ्यात रमा-नन्दही होता. त्याने राजाची भूमिका करून आपले चांगलेच अभिनय कौशल्य दाखवले. राजा प्रसन्न झाला.

नाटक संपल्यावर रमानन्दला बोलावून राजाने विचारले–"तू राजाच्या पात्राचा अभिनय इतका सहजसुंदर आणि छाप पाडील असा कसा काय केलास?"

यावर रमानन्द उत्तरला–"एकाद्या व्यक्तीच्या निकट संबंधात राहून त्याची वागणूक, त्याच्या आवडीनिवडी वगैरेंचा नीट बारकाईने अभ्यास केला तरच त्या व्यक्तीचा अभिनय अगदी हुबेहूब करण

आनन्द देशपांडे

शक्य होते; म्हणूनच एकाद्या आदर्श राजाचा व्यवहार कसा असतो याचे प्रत्यक्ष ज्ञान मिळवून मी हा अभिनय सफलतेने करू शकलो."

हे उत्तर ऐकून तर राजाचा आनन्द गगनात मावेना आणि त्याने आपला हार काढून रमानन्दला बक्षिस दिला!

जवळच उभे राहून हा सर्व तमाशा पहाणारा मंत्री मात्र बिचारा विवश होऊन गप्पच राहिला.

दुसऱ्या दिवशी जे नाटक दाखवले गेले त्यात रमानन्दने एका दरोडेखोराची भूमिका केली. हा अभिनयही राजाला अद्‌भुत वाटला. नंतर याही वेळी राजाने त्याला म्हटले–"रमानन्द, तू डाकूचाही अभिनय करून आपले अभिनयातले अद्‌भुत कौशल्य प्रकट केलेस. हे कसे काय शक्य झाले तुला?"

या प्रश्नाचे रमानन्द नीट उत्तर देऊ शकला नाही. जरा विचारातच पडला तो! मंत्र्याला मात्र रमानंदचे खरे स्वरूप प्रकट करण्याची चांगलीच संधी चालून आली.

त्याने राजाला म्हटले–"महाराज, काल आपल्या अभिनय-कौशल्याच्या रहस्याबद्दल रमानन्द काय बोलला हे आपल्या लक्षात असेलच. त्याच आधारे मला तर असं वाटतं की रमानन्दची एकाद्या डाकूशी गाढ मैत्री असली पाहिजे. नाहीतर आजच्या या नाटकातल्या डाकूचा अभिनय हा इतक्या स्वभाविकपणे, हुबेहूब करूच शकला नसता!"

मंत्र्याचे बोलणे ऐकून राजाच्याही मनांत शंका आली आणि त्याने तीक्ष्ण दृष्टीने रमानन्दकडे पाहिले. ती नजर पाहून रमानन्द गर्भगळितच झाला. थरथर कापू लागला तो आणि त्याने मान खाली घातली.

ही एक प्रकारची कबुलीच समजून राजाने रमानन्दला कैद केले. नंतर राजधानीत नीट तपास केला तेव्हा रमानन्दची लाचखोरी आणि अनैतिकता चांगलीच उघडकीस आली.

ज्ञानाचा खजिना

या महिन्याचे इतिहासप्रसिद्ध व्यक्तित्व

श्री चैतन्य महाप्रभु

श्री चैतन्य महाप्रभु यांचा जन्म बंगालमधील नवद्वीप या गावी फेब्रुवारी १४८६ मधे झाला. यांना गौरांग या नावानेही संबोधले जात असे. ते मोठे प्रज्ञावान पंडित होते; पण वयाच्या चोविसाव्या वर्षीच घरदार सोडून ते संन्यासी बनले. हजारो लोकांच्या मनात कृष्णभक्तीची आवड आणि प्रेम उत्पन्न करीत ते वृन्दावन आणि त्यासारख्या इतर स्थानी फिरत राहिले. परंतु आपल्या आयुष्याचा अधिकांश काळ त्यांनी भगवान जगन्नाथाच्या पवित्र स्थानी जगन्नाथपुरीतच व्यतीत केला. धर्म आणि जातींच्या भेदाभेदावर त्यांचा मुळीच विश्वास नव्हता. त्यांच्या संपर्कात येणारा प्रत्येक जण त्यांच्या व्यक्तित्वामुळे प्रभावित होत असे. कठोर हृदयी माणूस मृदु बने आणि नास्तिक माणूस आस्तिक बने. ओरिसाचा राजा प्रतापरुद्र देव या संताला फार मान देत असे.

वैष्णव धर्माचा प्रसार करत आणि भगवान् विष्णुला समजून घेण्याची प्रेरणा देतदेतच वयाच्या ४८ व्या वर्षी हा महात्मा एके दिवशी अचानक अदृश्य झाला.

तो कोण?

काही मुले नदीत आंघोळ करीत होती, तर काही पोहत होती. उन्हाळ्यातला एक मोठा रम्य दिवस होता तो! पाणी थंड होते अन् नदीचा प्रवाह ही शांत, गंभीर अन् आल्हादक होता.

एकाएकी नदीचे पाणी जोरात उसळले आणि मुलांना एका मगरीचे शेपूट दिसले! दुसऱ्याच क्षणी "अरे, मगरीने माझा पाय धरला!" असे ओरडणारा एक मुलगा त्या मुलांनी पाहिला.

नदीच्या किनाऱ्यावर उभी असलेली दोन मुले, त्या मुलाच्या आईला ही बातमी सांगण्यासाठी तिच्या घराकडे पळत सुटली, बिचारी घाबरून गेलेली अन् भांबावलेली आई धावतच नदी किनारी आली.

"आई, मला यातून वाचवण्याचा एकच उपाय आहे–मला तू देवाला अर्पण कर! करतेस आई?" मुलाने आईला ओरडून विचारले.

"करते रे बाळा, करते तुला देवाला अर्पण. देवा वाचव रे माझ्या बाळाला!" आईने ओरडून कबुली दिली.

अन् काय आश्चर्य! मुलाचा पाय सोडून मगर निघून गेली.

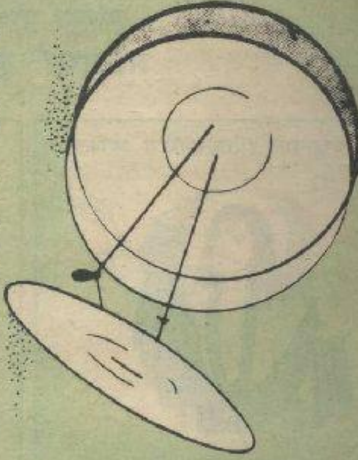
कोण बरं हा मुलगा?

पृष्ठ ८ पहा......

सूचना :

पक्क्या झाकणाचा एक मोठासा डबा घ्या. त्याचे झाकण आणि तळ या दोन्हींच्या मध्यभागी दोन दोन भोके पाडा. नंतर रबराचा एकच एक लांब असा धाग्यासारखा तुकडा कापा. हा धागा झाकणाच्या आणि तळाच्या दोन्ही भोकातून ओवून घ्या.

झाकणाच्या बाहेर रबरी धाग्याच्या टोकांची गाठ मारण्यापूर्वी डब्याच्या आतील दोन धाग्यांपैकी एका धाग्यात एक जड असा नट किंवा गळ ओवून ठेवा (चित्र पहा). नट असा असावा की डबा जमिनीवरून घरंगळत सोडला तर हे वजन डब्याला आतून घासत रहाणार नाही. आता झाकण घट्ट बसलेले आहे आणि वजन आत लोंबत आहे अशा अवस्थेत डबा हळूच जमिनीवर घरंगळत सोडा.

आश्चर्यकारक डबा

काय होते आणि का ?

डबा थोडे अंतर घरंगळत जाईल, थांबेल आणि पुन्हा घरंगळत आपोआप परत येईल. असे अशामुळे घडते की एका धाग्यावर लोंबत असलेले वजन डबा घरंगळत असताना दुसऱ्या धाग्याभोवती लपेटून त्याला पीळ पडतो. डबा घरंगळायचा थांबला की वजन खाली ओढ घेत असल्यामुळे पीळ सुटू लागतो व डबा उलट घरंगळत येतो.

नेमके काय घडते हे कळत नसणारांना हा 'आश्चर्यकारक डबा' कोड्यात टाकेल. आपल्या मित्राला हे करूनच दाखवा न ?

हा डबा हातातल्या हातात अशा तऱ्हेने फिरवा की तो खाली जमिनीवर ठेवल्याबरोबर आपोआप घरंगळत तुमच्यापासून दूर जाऊ लागेल. करू शकाल असे ? पहा बरं करून ?

'व्हिम' चा मोठा पुठ्ठ्याचा किंवा तसा कुठलाही कागदाचा वजनाने हलका डबा घेतल्यास ही क्रिया यापेक्षा जास्त सहजपणे घडेल का ? घडायला पाहिजे. कारण ह्या कमी वजनानेही डबा घरंगळू शकेल.

झिअसचा पुतळा

खिस्तपूर्व ५ व्या शतकात ग्रीस देशात सुवर्णयुग नान्दले! महामुत्सद्दी पेरिक्लिस त्यावेळी सत्तारूढ होता.

ग्रीसमधील महान् शिल्पकार फिडियस याच काळात आपले नाव कमावून गेला. त्याचे पहिले महान् शिल्प म्हणजे अथेना देवीचा पुतळा! हा ४० फूट उंच पुतळा हस्तिदन्त व सोने यांपासून घडवलेला होता. अथेन्स शहराच्या मध्यभागी असणाऱ्या टेकडीवरील सुप्रसिद्ध पँथेनॉन मन्दिरात ही मूर्ति विराजमान झालेली होती.

फिडिअसचे यानंतरचे व सर्वात महान् असे शिल्प म्हणजे सोने व हस्तिदंत यांपासून बनवलेला झिअसचा पुतळा! हा पुतळा एकाद्या धडधाकट व सशक्त अशा माणसाच्या सातपट मोठा होता! ही मूर्ति अत्यन्त आकर्षक होती व प्राचीन काळातील माणसे तिला 'जगातील सात आश्चर्यांपैकी एक' असे मानत.

कार्थेजचा विध्वंस

इ. स. पू. तीनशे वर्षं या काळात सीरियाच्या किनाऱ्यावर रहाणाऱ्या फिनिशिअन नावाच्या वंशाच्या लोकांनी एक विशाल नगर निर्माण केले. ते कार्थेज नावाने प्रसिद्धीस आले. कार्थेज शहर व्यापार व उद्योगाचे फार मोठे केन्द्र होते.

कार्थेजपासून खूप दूर, पण जवळजवळ समोरच रोम शहर विकसित झाले. आणि ही दोन्ही शहरे एकमेकांची प्रतिस्पर्धी बनली. त्यांच्यात नेहमीच लढाया होत असत. या लढाया 'प्युनिक-युद्धे' म्हणून इतिहासात प्रसिद्ध आहेत.

प्युनिक युद्धात प्रथम कार्थेजचा पराभव झाला. त्यातून जरा ठीकठाक झाल्यावर त्यांनी हनिबाल नावाच्या निर्दय अशा सेनानीच्या आधिपत्याखाली सैन्य पाठवले. हनिबालने रोमन लोकांचा पराभव केला आणि नंतर तेथील नव्वद हजार स्त्री-पुरुषांची मोठ्या क्रूरपणे कत्तल केली. मूर्तिमंत मृत्यूच असा हा हनिबाल नंतर काही काळ तेथेच हुकुमशहा बनून राहिला. परंतु काही काळानंतर त्याच्या मातृभूमिच्या लोकांनी—कार्थेजिअन लोकांनी त्याला पैसे व अन्य जीवनावश्यक वस्तु पाठवणे बंद केले. नंतर आपल्या देशात एक चांगला अधिकारी म्हणून आपले भव्य स्वागत होईल अशी आशा मनात बाळगून तो कार्थेजला परतला. परंतु कारण काही असो त्याची ही आशा पूर्ण झाली नाही आणि निराश होऊन त्याने शेवटी आत्महत्या केली!

इकडे रोमने आपले पुनर्वसन सुरू केले आणि लवकरच सिपिओ नावाच्या सेनाधिपतीचा उदय झाला. त्याने आपले सैन्य घेऊन जाऊन कार्थेजला वेढा दिला. आणि त्या शहराचा इतर जगापासून सर्व प्रकारचा संबन्ध तुटला! अनेक दिवस-पर्यंत तेथील नागरिकांची उपासमार झाली. नंतर सिपिओने शहरात प्रवेश केला आणि त्याने तेथील सात लाखांपैकी साडे-सहा लाख लोकांची कत्तल केली! उरलेल्या अर्धा लाख लोकांना गुलाम म्हणून रोमला नेले गेले! नंतर रोमन लोकांनी कार्थेज शहराचा संपूर्ण विध्वंस केला! हा विनाश त्यांनी इतक्या मर्यादेपर्यंत केला की त्यांनी तेथे एकही इमारत, एकही खांब किंवा एकही भिंत उभी शिल्लक ठेवली नाही. नंतर त्यांनी शहराच्या अवशेषांवरून आपले नांगर फिरवले!

माणसांनी आपल्या हातांनी इतक्या मोठ्या प्रमाणावर केलेल्या विनाशाचे इतिहासातील हे पहिलेच उदाहरण होय; आणि एका हिंसेतून दुसऱ्या हिंसेला जन्म दिल्याचेही हेच उदाहरण होय.

प्राचीन भारतात भटकन्ती

१. 'कर्नाटक' या शब्दाचा अर्थ काय ?

२. भारताबाहेरच्या कोणत्या देशाच्या राजधानीने 'अयोध्या' हे नाव धारण केले आहे ?

३. कोणते शहर एका किल्ल्याभोवती वसवले गेले ?
   (अ) त्या किल्ल्याचे नाव काय ?
   (ब) तो बांधायला सुरुवात कोणी केली ? केव्हा ?
   (क) ती जमीन त्याला कोणी दिली ?

४. कलकत्त्यात इंग्रजांनी बांधलेल्या किल्ल्याचे नाव काय ?

५. कोणत्या मोगल बादशहाला त्याच्याच सेनापतीने कैद केले ?
   (अ) तो सेनापती कोण ?
   (ब) त्या बादशहाची सुटका कोणी केली ?

६. विक्रम शक कोणत्या इसवी सनापासून मोजले जाते ?

७. शालिवाहन शक वर्ष कोणत्या इसवी सनापासून मोजले जाते ?

८. गुप्त शक कोणत्या इसवी सनापासून मोजले जाते ?

घटना, विज्ञान, आविष्कार आणि शोधांची दुनिया

१. चिनी सम्राटाच्या दरबारात कोणता युरोपियन माणूस उच्च अधिकारी बनला ?
   (अ) कोण होता हा सम्राट ?
   (ब) युरोपियन माणसाची ही साहसे उजेडात कशी आली ?

२. ब्रह्मपुत्रा, सिन्धु व सतलज या नद्यांचे उगम शोधून काढणारा युरोपियन कोण ?

३. माणसापेक्षाही हजारो वर्षांपूर्वी कागदासारखा पदार्थ कोण बनवत असे ?

४. कोणता प्राणी आपले पोट आतून बाहेर उलटवू शकतो ?

५. पाण्याच्या ग्लासातला बर्फाचा तुकडा विरघळला तर पाण्याची पातळी वाढेल काय ?

६. विमानाचा पहिला नमुना कोणी बनवला ?

७. चन्द्राचा पहिला फोटो केव्हा काढला गेला ?

१. विक्रमादित्याच्या दरबारातील नवरत्ने कोणती ?

२. 'नायमार' कोणाला म्हटले जाते ?

३. 'अल्वार' कोणाला म्हटले जाते ?

४. भारतातील पहिले ग्रन्थ कोणते ?
   (अ) ते किती आहेत ?
   (ब) ते कोणी रचले ?
   (क) ते एकत्रित कोणी केले ?
   (ड) वेदांचे दुसरे नाव काय ?
   (इ) त्यांना हे नाव का मिळाले ?

५. वेदांनंतर कोणत्या ग्रंथांची निर्मिती झाली ?
   (अ) ते किती आहेत ?
   (ब) त्यापैकी जास्त महत्वाचे किती ?

......पान आठवर पहा

सर्व भारतीय भाषांचा एक शब्द शिकू या !

आसामी : संधिया; **बंगाली** : संध्या; **इंग्रजी** : इव्हिनिंग; **गुजराथी** : सांज; **हिन्दी** : शाम; **कानडी** : सांजे; **काश्मिरी** : शाम; **मल्याळी** : वैकुन्नेरम्; **मराठी** : संध्याकाळ; **उडिया** : संध्या; **पंजाबी** : लोटावेला; **संस्कृत** : संध्या; **सिन्धी** : शाम; **तमिळ** : मालै; **तेलगु** : सायंकालम्; **उर्दू** : शाम

तुम्ही विश्वास ठेवाल ?

* कि ज्यूलियस सीझर एक रोमन सम्राट होता ?
* कि आकाशाचा रंग निळा असतो ?
* कि फक्त भारतातच हिन्दु बहुसंख्यांक आहेत ?

अंहं, मुळीच नाही !

* त्याची खूप इच्छा असली तरी ज्यूलियस सीझर 'सम्राट' पद कधीच जिंकू शकला नाही.
* आकाशाला कोणताच रंग नसतो. पृथ्वीच्या वातावरणातून सूर्यप्रकाश जात असताना त्याच्या परिणामाने आकाश निळे आहे असे भासते.
* नेपाळमधेही हिन्दूच बहुसंख्यांक आहेत.

उत्तरावली

तो कोण ?

आद्य शंकराचार्य

इतिहास

१. कुरुनाडु या शब्दापासून बनलेल्या कर्नाटक या शब्दाचा अर्थ आहे—भव्य धरती

२. थायलंडची राजधानी.

३. आजचे मद्रास शहर.
(अ) सेंट जॉर्ज किल्ला.
(ब) ईस्ट इंडिया कंपनीतला फ्रान्सिस.
(क) चन्द्रगिरिचा राजा.

४. १६७६ ते १७१५ या काळात बांधला गेलेला फोर्ट विल्यम.

५. जहांगीर बादशहा.
(अ) महाबतखान.
(ब) बेगम नूरजहानच्या कौशल्याने.

६. इ.स.पू. ५८ पासून.

७. इ.स. ७८ पासून.

८. इ.स. ३१९-२० पासून.

विज्ञान

१. मार्को पोलो.
(अ) कुब्लाखान.
(ब) इटलीला परत आल्यानंतर, मार्को पोलोला एका लढाईत पकडून कैद केले गेले. तुरुंगात असताना त्याने आपल्या आठवणी सांगितल्या.
(क) त्याचे वडील निकोलो पोलो.

२. स्वेन अँडर्स हेदिन (१८६५-१९५२)

३. गांधिलमाशी.

४. स्टार फिश.

५. नाही.

६. लिओनार्दो द व्हिन्सी.

७. १८४१ मधे.

साहित्य

१. कालिदास, वेतालभट्ट, घटकर्प वराहमिहिर, क्षपणक, अमरसिंह वररुचि, शंकु आणि धन्वन्तरी.

२. प्राचीन तमिळ प्रांतातले शैव-साधु.

३. प्राचीन तमिळ प्रांतातले वैष्णव-साधु

४. वेद.
(अ) चार.
(ब) जुन्या जमान्यातल्या अनेक साधु संतांनी.
(क) वेद व्यास.
(ड) श्रुति.
(इ) कारण ते लिहिले गेले नव्हते, त विद्वान पंडितांच्या पिढ्यांनी पाठ करून ठेवले होते. ('श्रुति' म्हणजे जे ऐक गेले ते.)

५. उपनिषदे.
(अ) एकशे आठ.
(ब) सोळा.

महाकाव्य कथा :

जडावाचे नूपुर - ४

पूंपुहार नगरचा व्यापारी कोवलन नर्तकी माधवीच्या संगतीत अधिक वेळ घालवीत राहिला. नंतर त्याला जेव्हा चूक कळून आली, तेव्हा तो पत्नीकडे परत आला. कण्णगी आणि कोवलन पूंपुहार नगर सोडून उद्योगाच्या शोधार्थ मदुरा नगरीत पोचले.

कोवलनला वाटलं आपल्या बायकोने दिलेला एक नूपुर विकून मिळणाऱ्या पैशातून एक नवा व्यापार सुरू करावा. कोवलनने दरबारी सोनाराला नूपुर दाखविला. असा मूल्यवान नूपुर कोवलन जवळ पाहून सोनाराला मोठे आश्चर्य वाटले.

त्याच सुमारास राणीच्या पायातील एक नूपुर चोरीस गेला. सर्वांच्या मनात संशय आला की सोनारानेच नूपुर चोरला असला पाहिजे. कोवलन जवळील तो मौल्यवान नूपुर पाहून तो राणीचाच असला पाहिजे अशी सोनाराने कल्पना केली आणि राजाला चोर पकडून देण्यात मदत करण्याचे आश्वासन दिले.

राजाने सोनाराच्या सांगण्यावर विश्वास ठेवला आणि घाई-घाईत आपल्या शिपायांना आज्ञा दिली की राणीचा नूपुर चोरणाऱ्या त्या चोराचा वध केला जावा.

शिपायांनी सोनारा बरोबर जाऊन कोवलनला पाहून घेतलं. सोनाराने सांगितलेला नूपुर कोवलन जवळ पाहून त्यांनी त्याला कैद केले आणि राजाच्या आज्ञेनुसार त्याचा वध केला.

इकडे कण्णगी घरी पतीची वाट पहात होती की तो पैसे घेऊन लवकरच येईल. पण तिला आपल्या पतीच्या मृत्युची बातमी मिळाली. तिला मोठे आश्चर्य वाटले. व्याकुळ होऊन रडत रडत ती शहराकडे जाता जाता ओरडू लागली—"परमेश्वर नाहींच का? या नगरीत कोणी इमानदार माणूस शिल्लक उरला नाहीं ?"

कण्णगीचा क्रोधावेश पाहून नागरिक तिच्या भोवती जमा झाले. तिची व्याकुळ अवस्था पाहून लोकांना वाटलं की तिच्या नवऱ्याच्या बाबतीत खरो-खरीच काही तरी घोर अन्याय झालेला असला पाहिजे. सर्व लोक भयभीत झाले.

कण्णगीने राजदरबारात प्रवेश केला आणि आवेशाने ती म्हणाली—"महाराज, पहा—माझ्या नूपुरात मोती नाहीत. माणिक जडवलेले आहेत." असं म्हणून तिने आपला नूपुर राजा-पुढे जमिनीवर भिरकावला. त्यातले माणिक चारी बाजूंना विखरून पडले. ते दृश्य पाहून राजाला आपण जें केले त्याचा पश्चात्ताप झाला. अत्यन्त दु:खात राजाचा अंत झाला.

राजाच्या मृत्युचा राणीवर गंभीर आघात झाला. दु:ख सहन न होऊन ती बेशुद्ध झाली. खरं म्हणजे राजाच्या मृत्युचे कारण होते की त्याने एका निरपराधी माणसाला मृत्युदंड दिला होता. राजाच्या मरणाच्या आघाताने तळमळून राणीने प्राण सोडला.

इतके झाल्यानंतर ही कण्णगीचा राग शमला नाही. तिने तिनदा नगर-प्रदक्षिणा केली. तिला वाटलं राजा अत्याचारी असला म्हणजे त्याच्या नगरीत सर्वत्र दुष्टांचा सुळसुळाट असतो. भावनेच्या भरात कण्णगीने शाप दिला की सर्व मदुरा नगरी बेचिराग होऊन जाईल.

एकाएकी संपूर्ण मदुरा शहर अग्निज्वालात लपेटले. पवित्रात्मे, उत्तम स्त्री-पुरुष, वृद्ध, मुले, विकलांग आणि पशूंचे मात्र संरक्षण करण्याची कण्णगीने अग्निदेवाला विनंती केलेली होती, त्यामुळे हे सर्व अग्निच्या प्रकोपातून वाचले.

असं म्हणतात की कण्णगी व कोवलन यांना एका उत्तम रथावर आरूढ होऊन स्वर्गाकडे जाताना काही पुण्यात्म्यांनी पाहिलं होतं. त्या दिवसापासून कण्णगीची केवळ एक आदर्श पत्नि म्हणूनच नव्हे तर एका आदर्श देवीच्या स्वरूपांत पूजा केली जाते. धर्म आणि सदाचाराची प्रतीक म्हणून आज ही कण्णगी शोभायमान आहे.

पिशाचिनीची शंका

विद्याधरपुर आणि वैशाली नगर यांच्या मधे असलेल्या दाट जंगलातल्या एका पायवाटेच्या बाजूला असलेल्या वडाच्या झाडावर दोन खोडकर पिशाचिनी रहात असत.

त्यांच्यातली एक म्हातारी होती आणि दुसरी होती तरूण. पायवाटेवरून जाणाऱ्या-येणाऱ्या वाटसरूचे चेहरे पाहून त्यांच्या मनाचा नेमका कमकुवतपणा काय आहे हे ओळखण्याच्या कलेत म्हातारी पिशाचिनी निपुण होती, अन् एकदा एकाद्याचा दुर्बळपणा कळला की त्याला आपल्याकडे आकृष्ट करून घेऊन आपल्या मनाप्रमाणे नाचवण्यात तरूण पिशाचिनी तरबेज होती.

एके दिवशी दोघीजणी झाडावर बसून गप्पा मारत होत्या. त्यावेळी त्यांच्यापुढे प्रश्न उभा राहिला की माणसाच्या मनाची सर्वात मोठी दुर्बलता कोणती?

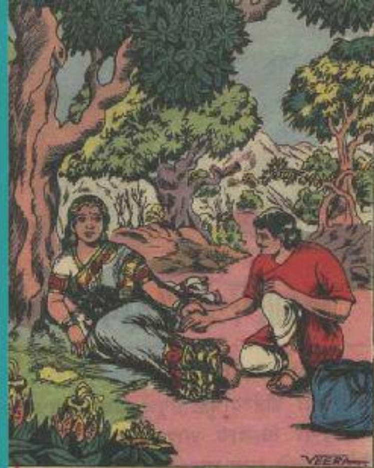
वृद्ध पिशाचिनीने शेवटी निर्णय दिला की—"ज्या दौर्बल्यामुळे संपूर्ण समाजालाच त्रास होतो त्यालाच आपण 'सर्वात मोठे दौर्बल्य' असे म्हणू शकू."

परंतु त्या दौर्बल्याची बरोबर व्याख्या त्या दोघीही करू शकेनात. त्याच वेळी त्या पायवाटेवरून एक वाटसरू येताना दिसला.

म्हाताऱ्या पिशाचिनीने त्याचा चेहरा निरखून पाहिला, पण ती त्याची कमजोरी ओळखू शकली नाही. याचे कारण असे की त्या माणसाचा चेहरा अत्यंत गंभीर आणि निर्विकार होता.

वृद्ध पिशाचिनीला तर काही सांगता आले नाही, पण त्या तरूण पिशाचिनीने मोहोरांनी भरलेली एक थैली निर्माण केली आणि तिने ती पाउलवाटेच्या मध्यावर टाकून ठेवली. पण त्या वाटसरूने थैली उचलली नाही.

रवि भागवत

परंतु यावेळी तर हा वाटसरू धनाची पर्वाही न करता पुढे निघून गेला, हे पाहून तरूण पिशाचिनी आणखीनच हट्टाला पेटली! ती तावडतोब झाडावरून खाली उतरली आणि एक अपूर्व लावण्यवतीचे रूप घेऊन त्याच्या पुढे येऊन ठाकली!

परंतु वाटसरू तिला पाहूनही बेपर्वाईने पुढेच निघाला. ती तरुणी हे पाहून काटा मोडल्याचे निमित्त करून जोराने किंचाळली अन् एकदम खाली कोसळली!

हे पाहून वाटसरू परत मागे फिरला आणि त्याने तरूणीच्या पायातला काटा काढून टाकला. दुसऱ्याच क्षणी तिने त्याचा हात धरला आणि उठून ती त्याच्याशी प्रेमालाप करू लागली; म्हणाली–"कसं बरं सांगू! मला तुम्ही किती आवडलात! लग्न करा नं माझ्याशी?"

यावर चिडून तो म्हणाला–"मी तुझ्या पायातला एक छोटासा काटा काढला तर माझ्याच मागे लागलीस होय; दुसऱ्या कुणी काटा काढला असता तर त्याच्या मागे लागली असतीस! हे कसलं प्रेम. मला असल्या प्रेमाची अगदी घृणा वाटते!" असे म्हणून तो वाटसरू आपल्या वाटेने निघून गेला.

निराश होऊन परत आलेल्या तरूण पिशाचिनीला पाहून म्हातारी म्हणाली– "आता तू पहातच रहा, मी कसं बरोबर नाचवते त्याला!" आणि ती तेथून अदृश्य झाली.

वाटसरू आपल्या वाटेने चालला होता. त्याला एकदम बाजूच्या झाडीतून कोणाच्याशा कण्हण्याचा स्वर ऐकू आला– "मला कोणी पाणी द्या हो, तहान लागलीय् मला खूप! वाचवा!"

वाटसरूने एकदम थांबून झाडीत डोकावून पाहिले, तो तेथे राजाच्या वेषात असणारा एक माणूस पडलेला होता. त्याच्या अंगावर ठिकठिकाणी जखमा झाल्या होत्या. वाटसरूने तावडतोब आपल्या लोट्याने पाणी आणून त्याला पाजले.

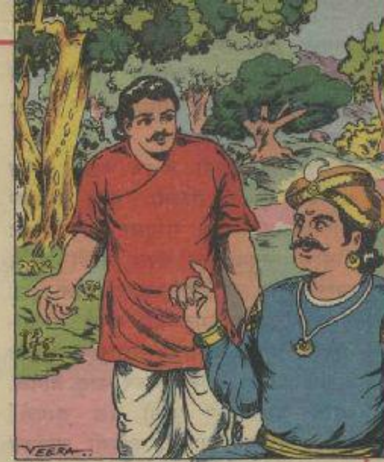
थोड्याच वेळात तो माणूस चांगला सावध होऊन बसला आणि म्हणाला– "तू माझे प्राण वाचवलेस बघ. मी या देशाचा राजा आहे. शिकारीला इकडे आलो होतो आणि स्वतःच जखमी होऊन बसलो. तू माझ्याबरोबर राजधानीला चल. मी तुला चांगला अधिकारी करीन."

वाटसरू यावर हसून म्हणाला–"तहानेने व्याकुळ झालेल्याला पाणी पाजणं हा तर मानव धर्मच आहे. मी विशेष ते काय केले? मी कसल्या फळाची अपेक्षा करत नाही." इतके बोलून तेथूनही तो निघून गेला.

वाटसरू पुढे गेल्याबरोबर तरुण पिशाचिनी राजाच्या वेषातल्या वृद्ध पिशाचिनी जवळ जाऊन म्हणाली–"मला तर वाटतं की या वाटसरूला कशाचाच मोह नसावा!"

"ऐक, या जगात प्रत्येकाचीच काही न काही दुर्बलता असतेच. चल आपण आता मानवरूपाने त्याचा पाठलाग करून त्याचं दौर्बल्य ओळखून काढू." म्हातारी म्हणाली.

दुसऱ्याच क्षणी त्या दोघी बापलेकांचं रूप घेऊन चालू लागल्या. एका झाडाखाली आराम करत बसलेला तो वाटसरू त्यांना दिसला आणि त्या दोघीही आपण यात्रेकरू असल्याचं भासवत त्याच्याजवळ जाऊन

बसल्या. तिघांच्या आता गप्पागोष्टी सुरू झाल्या.

थोड्याच वेळात वाटसरूने वाटेतले आपले अनुभव सांगायला सुरुवात केली.

सर्व हकीकत सांगून त्याने विचारले– "तुम्हीच सांगा. माझ्यासारखा धनाची लालूच नसणारा, रूपसौंदर्यावर न भाळणारा आणि यशाची आशा न धरणारा माणूस तुम्ही कुठे पाहिला आहात?"

"नाही, नाही. खरंच असा माणूस आम्हाला कधी दिसला नाही." दोन्ही पिशाचिनी म्हणाल्या.

हे ऐकून वाटसरू खूष झाला. आणि त्यांना आपल्या बालपणच्या गोष्टी सांगू

लागला. स्वतःच्या स्वभावातील विशेष गुण आणि त्यांच्या योगाने आपण आपले भविष्य कसे बनवत आहोत वगैरे गोष्टी विस्तारपूर्वक सांगितल्या.

दोघी पिशाचिनी बराच वेळ ते वर्णन शांतपणे ऐकत राहिल्या. परंतु वाटसरू आत्मप्रशंसा करतच राहिला. शेवटी त्या दोघींची सहनशक्ति संपत आली आणि त्यांच्या पोटातही गलबलल्यासारखे होऊ लागले. त्यांच्या मेंदूलाही मुंग्या आल्यासारखे वाटू लागले. आणखी थोड्या वेळाने त्यांच्या कानांचे पडदे फाटू लागले. आणि डोळ्यातून पाणी येऊ लागले! तरीही वाटसरू आपली कहाणी सांगतच राहिला! शेवटी त्यांची सहनशक्ती अगदीच संपून गेली आणि त्या तेथून अचानक अदृश्य होऊन आपल्या वडाच्या झाडावर येऊन पोचल्या.

"बाप रे! काय माणूस होता हा! त्याने तर आपलं डोकंच खाऊन टाकलं!" तरुण पिशाचिनी म्हणाली.

यावर म्हातारी म्हणाली—"डोकं खाल्लं तर खाल्लं, काही विशेष नाही बिघडलं! पण आपल्या प्रश्नाचं उत्तर मात्र मिळालं!"

तरूण पिशाचिनी आश्चर्याने तोंडाकडे पाहू लागली.

आरामात फांदीला चिकटून बसत म्हातारी म्हणाली—"पाहिलंस ना! माणसाचा मोठा दुबळेपणा म्हणजे—आत्मप्रशंसा करणे. एखाद्या माणसात दुसरी कोणती दुर्बलता नसेल, अन् त्याला फक्त आत्मस्तुति करण्याचीच सवय असेल, तरीही त्यामुळे त्याच्या इतर गुणांचे मोल रहात नाही. माणसाने दुसऱ्यांचे गुण ओळखायचा प्रयत्न करावा, पण आत्मस्तुति कधीच करू नये. पण ही गोष्ट ज्यांना कळत नाही त्या व्यक्तीचे महत्त्व इतरांच्या दृष्टीने शून्य! नेहमीच दुसऱ्यांना सतावणाऱ्या आपणाला हा माणूस मात्र सवाई भेटला. त्यानेच आपल्याला छान नाचवलं बरं का!"

वृद्ध पिशाचिनीचे हे बोलणे पटून तरुण पिशाचिनींने आपले डोके होकारार्थी हलवले!

एक दिवशी रात्री श्रीकृष्णाने आपले वडील घरी असताना एका अडचणी वर गंभीरपणे विचार केला. आपल्या वंशातील लोकांसाठी वैभवसंपन्न द्वारकानगरी तयार झाली. परंतु सुखाने जीवन जगण्यासाठी काही स्थायी व्यवसायांची व्यवस्था होऊ शकली नाही. म्हणून त्याने मनोमन शंखनिधिचे स्मरण केले. तावडतोब शंखनिधि प्रगट होऊन तिने कृष्णाला नमस्कार केला व विचारले—"भगवन्, आपणास का बरे माझी आठवण झाली? आपण जसा आदेश द्याल त्याप्रमाणे मी त्याचे पालन करीन."

श्रीकृष्ण म्हणाला—"हे निधि देवी, गरीब माणूस हा मेल्याप्रमाणेच असतो. माझ्या कुळांतील अनाथ, दुःखी व दीनदरिद्री लोकांची अवस्था माझ्याच्याने पाहवत नाही. तू काही व्यवस्था कर की कुटुंबे सुख-समृद्धिपूर्वक राहतील."

"जशी आज्ञा!" म्हणून शंखनिधि तेथून अदृश्य झाली आणि बाकीच्या आठ निधींना श्रीकृष्णाची इच्छा सांगितली. लगेचच द्वारका नगरी नव-निधींनी समृद्ध झाली. त्या नगरीत नावाला कोणी गरीब माणूस राहिला नाही. सर्वत्र सुख-समृद्धि नांदू लागली.

अशाच रीतीने श्रीकृष्णाने एकदा वायुदेवाचे स्मरण केले. वायुदेव प्रकट होऊन श्रीकृष्णाला प्रणाम करून त्यांच्या समोर उभे ठाकले.

१६. रुक्मिणीच्या विवाहाचा प्रयत्न

कृष्णाने निवेदन केले–"वायुदेव, बल पराक्रमाच्या बाबतीत आपली बरोबरी करू शकणारा कोणी नाही. आपण माझ्यावर एक उपकार करावा. इन्द्रासाठी विश्वकर्म्याने सुधर्मा नावाचे एक सभा-भवन बनवून दिले आहे. आमच्या यादवांना ही सभा-सभारंभासाठी एकादे विशाल भवन आवश्यक आहे. म्हणून आपण जाऊन इन्द्राला माझा आदेश कळवावा व ते सभा-भवन इथे आणून स्थापित करावे."

वायुदेवाने श्रीकृष्णाच्या आज्ञेचे पालन केले नि तो इन्द्र लोकात गेला. देवतांना श्रीकृष्णाची इच्छा सांगितली. त्यांची स्वीकृति मिळवून वायुदेव सुधर्मा सभा-भवन द्वारकेत घेऊन गेला आणि तेथे त्याची स्थापना केली.

अशा रीतीने श्रीकृष्णाने सर्व लोकांतील उत्तमोत्तम वस्तु आणून द्वारका नगरीला सुशोभित बनविले. नंतर श्रीकृष्णाने आपल्या शासनाचे नीट परीक्षण करून प्रमुख पदांवर योग्य व्यक्तींची नियुक्ति केली. त्या नगरीचे राजपद उग्रसेनाला दिले. काश्यप नांवाच्या एका ब्राह्मणाला राज-पुरोहित नेमले. विकद्राला मंत्री-पद दिले आणि शासनाचे अन्य विविध विभाग संभाळण्यासाठी दहा प्रमुख यादवांची नियुक्ति केली. दारुकाला श्रीकृष्णाचा सारथी बनविण्यात आले. अस्त्र-शस्त्र विद्यांत केवळ द्रोणाचार्यांची बरोबरी करू शकणाऱ्या सात्यकीला सेनापति पदावर नेमले.

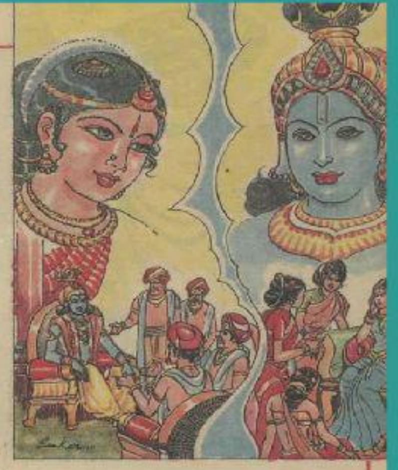
अशा प्रकारे जनतेचे जीवन सुव्यवस्थित झाल्यावर द्वारकानगरी भूलोकावरील स्वर्गा-प्रमाणे शोभायमान झाली. रैवताला रेवती नावाची एक सुंदर मुलगी होती. तिच्याशी बलरामाचा विवाह संपन्न झाला, यानंतर श्रीकृष्णाचा विवाह झाला. त्याची कथा अशी–

विंध्याचलाच्या दक्षिणेला एक विदर्भ नावाचे राज्य होते. त्यात कुंडिन राज्यावर भीष्मक राजा राज्य करीत असे. त्याला एक मुलगा होता, त्याचे नाव रुक्मि. रुक्मि पराक्रमी वीर होता. द्रुम नावाच्या एका गुरुकडून त्याने अनेक अस्त्रे व परशुरामा-कडून ब्रह्मास्त्र मिळविले होते. तो प्रथम पासूनच श्रीकृष्णाचा द्वेष करीत असे.

रुक्मिला एक बहीण होती, तिचे नाव रुक्मिणी. ती मोठी सुंदर आणि तेजस्विनी होती. तिन्ही लोकी ती आपल्या सौंदर्या-बद्दल प्रसिद्ध होती. थोडक्यात तिची महानता सांगायची म्हणजे ती श्रीकृष्णाच्या प्रेमाला पात्र ठरली. मन्मथाने पुनः तिच्या पोटी जन्म ग्रहण केला. मुनींनी एका देवीच्या स्वरूपात तिची आराधना केली. याहून अधिक तिच्या विषयी काय सांगावे?

श्रीकृष्णाला रुक्मिणीच्या विशेष गुणांची माहिती आपल्या काही जवळच्या लोकांच्या तोंडून मिळाली. अशाच प्रकारे रुक्मिणीला पण आपल्या काही जवळच्या लोकांकडून श्रीकृष्णाचा महिमा कळला. दोघांच्या मनात एकमेकां विषयी प्रेम निर्माण झाले. दोघे ही एकमेकांसाठी व्याकुळ होऊन राहिले.

कृष्णाच्या मनात याबाबत पूर्ण विश्वास होता की त्याने मनोमनी ज्या युवतीला वरले आहे, तिच्यापासून त्याला दूर करण्याची क्षमता साऱ्या जगात कोणाजवळ नाही. रुक्मिणी नित्य कृष्णाचेच ध्यान करीत असे. पण रुक्मिला हे पसंत नव्हते.

त्याला वाटायचे की नंदगोपाकडे गुराख्याचे काम करणाराचा आपल्या वंशाशी संबंध कसा जोडायचा?

याच सुमारास मगध देशांतील गिरिव्रज-पुरचा राजा जरासंधाने रुक्मिकडे निरोप पाठविला की त्याने आपली बहीण शिशु-पालाला द्यावी. शिशुपाल जरासंधाचा पाळलेला मुलगा होता. त्याचे खरे वडील होते दमघोष. त्याची आई वसुदेवाची बहीण श्रुतश्रवा होती. दमघोष आणि जरासंध व्याही होते. म्हणून जरासंधाच्या मागणीनुसार दमघोषाने आपल्या चार मुलांपैकी थोरला मुलगा शिशुपालाला दत्तक दिला.

शिशुपालाचे दुसरे नाव होते सुनीध. जरासंधाचा निरोप मिळाल्यावर रुक्मिणीचे वडील भीष्मक यांनी शिशुपाल बरोबर रुक्मिणीच्या विवाहास संमति दिली. खरं म्हणजे भीष्मकाला रुक्मिणीचे लग्न कृष्णाशी व्हावं असंच वाटत होतं. पण त्याला हे ही माहीत होतं की त्याचा मुलगा रुक्मि याचे कृष्णाशी वैर आहे. रुक्मिने ही आपली बहीण रुक्मिणीचा विवाह शिशुपालाशी व्हावा अशी इच्छा प्रकट केली. भीष्मकाला आपल्या मुलाला नाराज करायचं नव्हतं म्हणून त्याने अनिच्छेने ही संमति दिली.

आपली इच्छा पूर्ण झाल्यावर प्रसन्न होऊन जरासंधाने आपले नातेवाईक व मित्र-आप्तेष्टांना शुभ-विवाहाच्या निमंत्रण-पत्रिका पाठविल्या. अंग, वंग, कलिंग, पौंड्र, पाण्डय, काश, करूश इत्यादि अनेक राज्यांचे राजे लग्न-समारंभात सामिल होण्यासाठी निघाले. शिशुपाल बरोबरच्या लोकात करूश राजकुमार पौंड्रक वासुदेव, एकलव्याचा मुलगा वीर्यवंत, दंतावक्राचा मुळगा सुवक्र आणि आणखी अनेक राजकुमार होते. अशा प्रकारे सर्व लवा-जम्यासह जरासंध कुंडिन नगरांत येऊन पोंचला.

रुक्मिने अनेक रथ, हत्ती आणि घोड्यां-सह पुढे होऊन जरासंधाचे स्वागत केले. त्याचा यथायोग्य सत्कार करून निवासाची सर्व व्यवस्था केली.

राजपुरोहितांनी मुहूर्त शोधून काढून दुसऱ्याच दिवशी लग्न निश्चित केले. साऱ्या नगर भर दवंडी पिटवण्यात आली. सर्व राजांनी आपापले सैन्य सुसज्ज केले. शिशुपालाने वराची वस्त्रे परिधान केली. आपल्या मित्रमंडळीत तो अत्यन्त आनन्दी दिसत होता.

याच वेळी द्वारकेत नारद मुनि येऊन पोंचले. गोरे गोरे अंग, स्वर्णिम कांतीने चमचमणारा जटा-बंध, देहावर धारण केलेले मृगाजिन, डोक्यावर मयूर-पंखांचें छत्र आणि वायुच्या आघाताने छेडली जाणारी वीणा—अशा या व्यक्तीला पाहून द्वारकावासीयांना आश्चर्य वाटले. नारदाच्या आगमनाची वार्ता ऐकून महाराज उग्रसेन, वासुदेव, श्रीकृष्ण आणि बलराम व नगरां-तील अन्य प्रमुख यादव यांनी पुढे होऊन नारदाचे स्वागत केले आणि आदरपूर्वक सुधर्म सभाभवनात एका सुवर्णासनावर त्यांना बसविले. त्यांनी नारदाची अर्घ्य पाद्य-पूजा केली.

श्रीकृष्णाने सर्वांना यथास्थानी बसविले नि स्वतः आपल्या आसनावर बसून प्रणाम करून नारदाला म्हटले—"नारद, आपण खुशाल आहात ना? सर्व जगातील लोक आणि देवता सकुशल आहेत ना? तुम्ही सर्व लोकात संचार करता. तुम्हाला सर्व ठिकाणच्या बातम्या कळतात. इथे येण्याचे काही तरी विशेष कारण असणारच! आमच्या यादव कुलाचे काही भले करण्या-साठीच आला असाल ना? तुमच्या आगमनाने आम्ही धन्य झालो, यात काही शंका नाही!"

श्रीकृष्णाने केलेली स्तुति ऐकून प्रसन्न होऊन नारद म्हणाले—"तुमचे केवळ स्मरण केले की प्राणी-मात्राचे शुभ होते. युगानुयुगे सतत आपल्या चरण-सेवेत जे रममाण झाले आहेत, त्यांचे कुशल-क्षेम विचारण्याची आवश्यकताच काय?"

असे म्हणून नारदाने आपल्या वीणेच्या तारा छेडल्या आणि श्रीकृष्णाला प्रसन्न करण्यासाठी वीणेतून मधुर आलाप काढले.

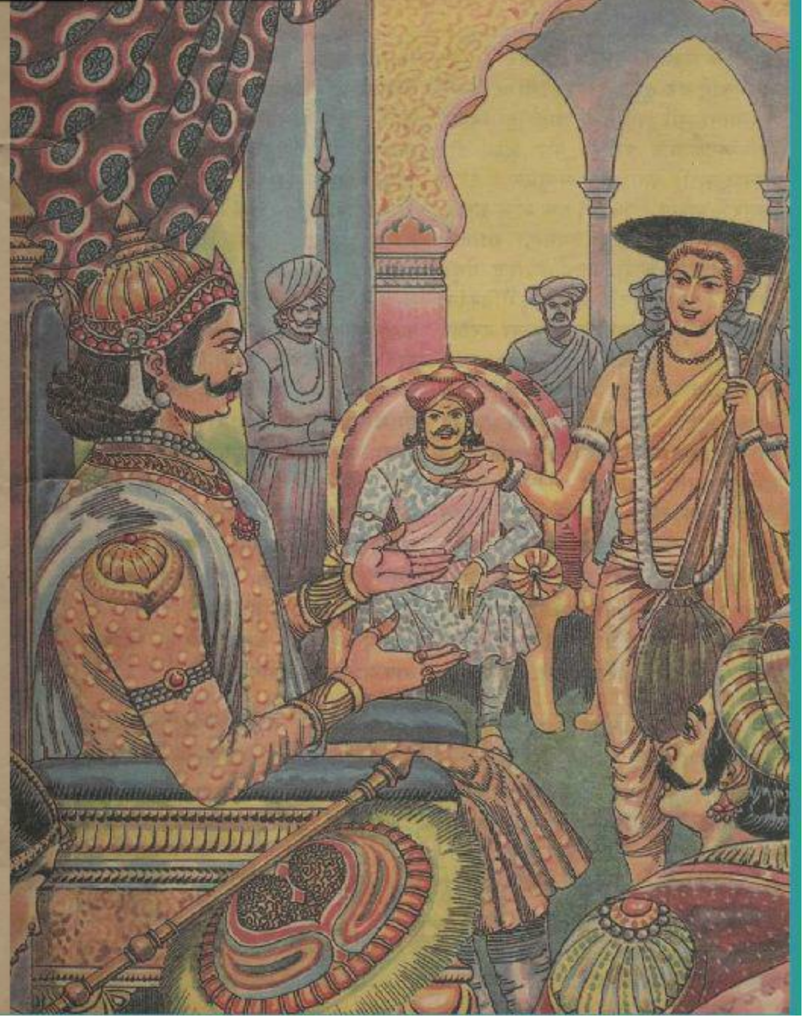
मत्स्य अवतारापासून रामावतारापर्यंत सर्व अवतारांचे यशोगान केले. त्यानंतर श्रीकृष्णाच्या बाल-लीला, साहस-पराक्रमाच्या गाथा, कालियामर्दन, गोवर्धन-उद्धार, कंस-वध इत्यादींची संगीत-स्तुति केली. नारदाची गीते ऐकून सर्वांना संतोष झाला. नारदाने आपल्या गीतात आपल्या ज्या आराध्य देव श्रीकृष्णाची स्तुति केली, तो तर द्वारकावासियांचा मित्र व लोकप्रिय नेता आहे म्हणून त्यांना अत्यंत आनन्द झाला. नारदाने आपले संगीत संपवून वीणा एका बाजूला ठेवली. आता त्यांच्या तोंडून अनेक बातम्या ऐकायला लोक आतुर झाले.

श्रीकृष्णाने हंसत हंसत नारदाकडे पाहिले आणि म्हणाला–"नारदा, तुम्ही माझ्या सर्व लीलांचे वर्णन केलेत. बस, आता सांगा, इकडे कसं येणं झालं? अकारण तुम्ही थोडेच इकडे-तिकडे कोठे जाणार?"

यावर नारदाने उत्तर दिले–

"दक्षिणी समुद्राच्या किनाऱ्यावर गोकर्ण नावाचे एक पवित्र क्षेत्र आहे. तेथे भगवान शंकर आपल्या लिंगाकृती मध्ये आहेत. त्यांच्या समोर वीणा-वादन केले, संकीर्तन केले. शंकराची भक्ति-भावाने पूजा-अर्चना केली. तेथे कुबेरांना ही भेटलो आणि निघालो. वाटेत कुंडिनपूराचे राजा भीष्मक यांना भेटलो. भीष्मकाने माझा छान सत्कार केला, संतोष झाला. तिथे जरासंध आणि पृथ्वीवरील अनेक राजे एकत्र आलेले दिसले. मी भीष्मकाला विचारलं–'हे सर्व काय उद्देशाने इथे एकत्र आलेले आहेत?' यावर भीष्मकाने मला सांगितले–"मी आपली मुलगी रुक्मिणी हिचा विवाह चेदि देशाचा राजा शिशुपालाशी ठरवला आहे आणि या विवाहाचा मुहूर्त उद्या सकाळचा आहे." ही बातमी तुम्हांला देण्यासाठी मी आता इथे आलो आहे."

नारदाने पुढे आणखी सांगितले–"श्रीकृष्णा, तुमच्या मनात रुक्मिणीशी

लग्न करण्याची इच्छा आहेच. परंतु भीष्मकाने तर तुमच्या शत्रूशी तिचा विवाह करण्याचा घाट घातलेला आहे. हा विवाह निर्विघ्नपणे पार पडेल. पण जरा नीट विचार करा, यात अपयश तुमच्या पदरी येणार. म्हणून लगबगीने एक काम करावे. ताबडतोब महाराजा उग्रसेन, सात्यकी आणि आणखी काही महायोद्धयांसह येथून निघावे. तेथे पोचून सर्व राजे व सैनिकांना पळवून लावून रुक्मिणीला आपल्या बरोबर घेऊन यावे. तुमच्या हाती सुदर्शन चक्र असल्यामुळे तुम्हाला कोणते ही काम अशक्य नाही. एक गोष्ट आणखी सांगतो. मी आकाश-मार्गाने अदृश्य स्वरूपात जात असताना असं पाहिलं की रुक्मिणी राजोद्यानात आपल्या सख्यांसह बसून रडत आहे. मला असं वाटलं की ती तुमचेच स्मरण करीत आहे, तुम्हाला भेटण्याची तिची इच्छा आहे आणि तुमच्याशी विवाह करायला ती आतुर आहे. ती सतत आपले ध्यान व स्मरण करीत आहे. याशिवाय तिला अन्य चिंता नाही. बिचाऱ्या रुक्मिणीची स्थिति अत्यंत दयनीय आहे. तिचे नाजुक गाल अश्रूंनी भिजलेले आहेत. गळयात केवळ एक एकपदरी माला आहे. तिचा भांग विस्कटलेला आहे. केस विखुरलेले आहेत. असं वाटलं की निश्वासा बरोबर एकाद्या वेळी प्राण लर जाणार नाहीत! तिचे शरीर कंपित आहे. सर्व सख्या उपचार करीत आहेत, पण कशाचाच काही फायदा नाही. रुक्मिणी असे म्हणत होती की तिच्या सख्यांनी तुमचे सोडून कोणाचे नाव घेतले तर ती मरून जाईल. ही अवस्था पाहून दगडाला ही पाझर फुटेल. तुम्ही तर स्वभावत: करुणासिंधु आहात. तिची आताची दशा पाहून गप्प बसणे योग्य होणार नाही. काही करून बिचाऱ्या रुक्मिणीचे प्राण वाचवा. आज हे तुमचे प्रमुख कर्तव्य आहे. आता मी आपली रजा घेतो, मला आज्ञा द्यावी."

सर्व वृत्तान्त कथन करून नारदाने आपल्या वाटेने प्रयाण केले.

रामकुमार नि श्यामकुमार बालपणचे मित्र होते. लंगोटीयार! लहानपणीच दोघांनी आपलं गाव सोडलं आणि कोटद्वार नावाच्या एक खेडयात रहायला आले. तिथे रामकुमारने एक छोटेखानी दुकान उघडलं, श्यामकुमार एका सावकाराकडे नोकरी करू लागला.

एक दिवशी दुपारी श्यामकुमार रामकुमारच्या दुकानावर पोचला आणि म्हणाला–"राम, थोडी मदत मागायला आलो आहे मी."

"सांग, काय मदत करू?" रामकुमारने विचारले.

"त्याचं असं झालं–मला पत्र आलंय की मला मुलगी झाली आहे. मी तिला पाहण्यासाठी हा निघालो आहे सासुरवाडीला. इतक्यात मला असं कळलं की मला भेटण्यासाठी माझे आई-वडील गावाहून निघालेले आहेत. म्हणून आज रात्री तू माझ्या घरी येऊन झोप. सकाळपर्यंत मी परत येईन." असं म्हणून श्यामकुमारने घराची किल्ली रामकुमारच्या हाती दिली.

"श्याम, तू घराची काळजी करू नकोस. मी आज संध्याकाळी लवकर जेवण करून तुझ्या घरी झोपायला जाईन, झालं?" रामकुमारने आश्वासन दिले.

मग श्यामकुमार सासुरवाडीकडे जायला निघाला. रामकुमारने दुकान बंद केले आणि घरी पोचला तर काय! बायको पांघरूण घेऊन कुडकुडत पडलेली आहे. चांगलाच ताप भरला होता तिला.

रामकुमार तिला ताबडतोब वैद्याकडे घेऊन गेला. वैद्याने काही गोळया दिल्या आणि सकाळ पर्यंत तीन गोळया घ्यायला सांगितलं. आता रामकुमारला श्याम-

मीना परांडे

कुमारच्या घराची आठवण झाली. बायकोला एकटीला घरी ठेऊन तो श्यामकुमारच्या घरी झोपायला जाऊ शकत नव्हता.

तो विचार करू लागला की आता काय करावं? इतक्यांत त्याला आदित्य नावाच्या एका माणसाची आठवण झाली. आदित्य नुकताच श्यामकुमारच्या घरासमोर भाडेकरू म्हणून रहायला आला होता. तो ब्रह्मचारी होता.

रामकुमार त्याच्या घरी गेला आणि म्हणाला—"मित्रा, मी तुला थोडा त्रास द्यायला आलो आहे. समोर श्यामकुमारचे घर आहे. आज रात्री तू तिथं जाऊन झोपूं शकशील?"

रामकुमारचा प्रस्ताव जाणून आदित्य म्हणाला—"शेजार-धर्माचं पालन केलंच पाहिजे! त्यात त्रास कसला?" रामकुमारने श्यामकुमारच्या घराची किल्ली आदित्याच्या हाती दिली.

दुसऱ्या दिवशी सकाळ पर्यंत रामकुमारच्या बायकोचा ताप उतरला. आदित्याकडून किल्ली घेण्यासाठी रामकुमार श्यामकुमारच्या घरी गेला. दरवाज्यावर थाप मारली. दार एकदम उघडलं गेलं. घरातलं दृश्य पाहून रामकुमारच्या आश्चर्याला पारावार राहिला नाही.

आदित्याला एका खांबाला बांधलं गेलं होतं. घरातलं सामान अस्त-व्यस्त पडलेलं होतं. आदित्याच्या तोंडात कोंबलेला बोळा रामकुमारने काढला. दोरी सोडून आदित्य मोकळा झाला तो धाडकन खाली पडला!

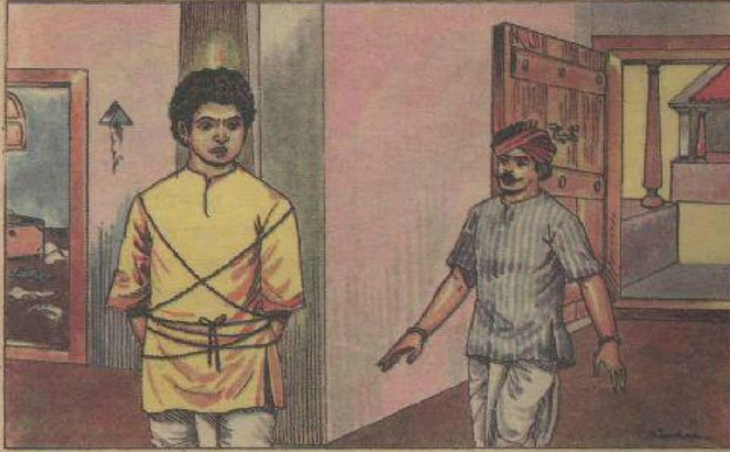
जरा शुद्धीवर आल्यावर रामकुमारने विचारपूस केली.

आदित्याने जे घडलं ते सांगितलं—"रात्री १-२ च्या सुमारास कोणी तरी दारावर थाप मारली. मला वाटलं श्यामकुमाराचे आई-वडील आले असावेत. दार उघडलं नि हातात सुरा घेऊन एक डाकू घरात शिरला. पुढे येऊन त्याने सुरा माझ्या छातीवर ठेऊन मला खांबापाशी नेऊन जाम बांधून टाकलं. मी ओरडू लागताच त्याने माझ्या तोंडात बोळा कोंबला. घाबरून मी जवळ जवळ बेशुद्ध झालो."

हे सर्व वृत्त ऐकून रामकुमारला आश्चर्य वाटलं. डाकूने काय काय चोरून नेले असावे त्याचा तो विचार करू लागला. इतक्यात श्यामकुमार तेथे हजर झाला आणि विचारलं—"मित्रा, काय झालं बरं?"

रामकुमार काही उत्तर देणार एवढ्यात श्यामकुमारने आत जाऊन पाहिलं. पेटी उघडी पडलेली आहे. तो म्हणाला—"पाचशे रुपये आणि सारी चांदीची भांडी चोराने नेलेली दिसताहेत." डोळ्यात अश्रू आणून तो रामकुमारच्या जवळ आला.

रामकुमारने श्यामकुमारला आदित्याशी ओळख करून दिली नि सर्व हकीगत सांगितली. सगळं ऐकून श्यामकुमार

म्हणाला–"मित्रा, तुझा काही दोष नाही. माझं भाग्य थड नाही, दुसरं काय?"

यानंतर रामकुमारच्या मनात नेहमी असा विचार येई की जे काही झालं त्याची जवाबदारी आपली आहे. तो सतत आपल्या बायकोला म्हणे–"माझ्या असावधानीमुळे श्यामकुमारचं सुमारे दोन हजार रुपयांचं नुकसान झालं. मी त्याला काही-ना-काही दिले पाहिजे. त्याशिवाय माझ्या मनाला शांति मिळणार नाही."

याच काळात रामकुमारचा एक दूरचा नातेवाईक त्या गावी पोलिस-अधिकारी बनून आला. एक दिवशी रात्री रामकुमारनें त्याला जेवण्याचं आमंत्रण दिलं. गप्पा-गोष्टी करीत असताना श्यामकुमारच्या घरी झालेल्या चोरीची गोष्ट निघाली.

अधिकारी जनार्दनने सगळं ऐकून घेतलं आणि मग विचारलं–"आदित्य खरोखर विश्वासपात्र माणूस आहे याची तुला खात्री आहे का?"

"तो नुकताच श्यामकुमारच्या समोरच्या घरात भाडेकरी म्हणून रहायला आला. तशी त्याच्याबद्दल मला अधिक माहिती खरं म्हणजे नाही." रामकुमारने उत्तर दिलं.

जनार्दनने थोडा वेळ विचार केला आणि पुन्हा एक प्रश्न केला–"डाकूने आदित्याला दोरीने बांधलं होत नाही का? त्या दोरीची गाठ मागे होती की पुढे?"

रामकुमारने सांगितलं–"मला चांगलं आठवतंय, दोरीची गाठ आदित्याच्या पोटावर होती."

"बस, रहस्याचा उलगडा झाला. खरा चोर आदित्यच असला पाहिजे. त्यानेच आपल्याला दोरीने बांधून घेतलं. म्हणून दोरीची गाठ पुढच्या बाजूला आली. जर हे काम डाकूने केले असते तर त्याने गाठ मागे मारली असती. आणि दुसरी गोष्ट अशी की डाकू जर बाहेरचा माणूस असता तर दार नुसतं लोटून गेला नसता. बाहेरून कडी घालून तो गेला असता." जनार्दन हंसत हंसत म्हणाला.

"तुझं म्हणणं बरोबर आहे. पण खरा चोर आदित्य आहे हे सिद्ध कसं करायचं?" रामकुमारने आपली शंका प्रगट केली.

जनार्दनने रामकुमारला एक उपाय सांगितला आणि तो आपल्या घरी निघून गेला.

दुसऱ्या दिवशी रामकुमार आदित्याला भेटला आणि सांगितलं–"मित्रा, रात्री गस्त घालणाऱ्या शिपायांनी एका चोराला पकडलं आहे. तो वेड्यासारखा काही अभिनय करतो आहे. पोलिसांना अशी शंका आहे की तो सगळं ढोंग करीत आहे. तू चल आणि त्या चोराला ओळख."

आदित्य रामकुमार सह पोलिस-कचेरीत गेला. तिथं एका बावळट माणसाला पाहून म्हणाला–"यानेच त्या दिवशी मला सुरा दाखवून घाबरवलं आणि मला खांबाला बांधून घरात लुटालूट केली. शेवटी चोराला पकडलं!"

वेड्याचं सोंग केलेल्या जनार्दनने आदित्याचं मानगुट पकडलं आणि म्हणाला–"चोर हाती आला हे तर खरं! पण तो चोर दुसरा कोणी नसून तूच! बोल, तुला विंचवांच्या खोलीत कोंडू की सापाच्या खोलीत, का खरं सांगून चोरीचा माल परत आणून देतोस?"

जनार्दनचं बोलणं ऐकून आदित्याच्या अंगाचा थरकाप झाला. त्याने तत्काळ गुन्हा कबूल केला. यानंतर एका शिपायाबरोबर आदित्य आपल्या घरी गेला आणि सर्व चोरीचा माल पोलिस-कचेरीत घेऊन गेला. चांदीची सर्व भांडी सुरक्षित होती. पाचशे रुपयांतले शंभर रुपये कमी झालेले होते.

यानंतर जनार्दनने शिपायांना हुकूम केला की आदित्याला तुरुंगाच्या कोठडीत डांबून ठेवा आणि श्यामकुमारला खबर द्या की त्याचा माल सापडला आहे.

आपला चोरी गेलेला माल मिळाल्यावर श्यामकुमारला आनंद झाला आणि तो म्हणाला–"हा सगळा माझ्या मुलीच्या जन्म-कुंडलीचा योग दिसतोय!"

तांब्याची तीन नाणी

एका शहरात राजाराम नावाचा एक तंबाखूचा व्यापारी रहात असे. कावडीच्या दोन्ही पारड्यात तंबाखू ठेऊन तो गल्ल्या-बोळातून आरडत-ओरडत तंबाखू विकी. गर्दीने भरलेल्या गल्ल्यांतून रस्ता काढीत काढीत त्याला आपला माल विकावा लागे. गल्ल्या-बोळातून फारशी विक्री होत नसे. तरी ही तो आवडीने कष्ट करी आणि जो काही फायदा मिळेल त्यातून आपले पोट भरी. तो नेहमी संतुष्ट असे. 'संतोष म्हणजेच खरं धन!' असं तो नेहमी म्हणे.

एक दिवशी सकाळी राजाराम आपल्या खांद्यावर कावड ठेऊन गर्दीतून चालला होता. एक फाटके कपडे घातलेला बुड्ढा त्याच्याजवळ आला आणि त्याला थांबवीत म्हणाला—"बेटा, माझ्या चिलमीत तंबाखू भरून देशील? दोन दिवस झाले चिलमीत तंबाखू भरली नाहीं. नेहमीच्या दुकानी गेलो तर ते दुकान बंद. तुझ्याच शोधात होतो. बरा सापडलास! देणार ना माझ्या चिलमीत तंबाखू?"

राजारामने इकडे-तिकडे पाहिले, पण कावड ठेवायला बरी जागा त्याला दिसली नाही. त्या वृद्ध माणसाने त्याला तांब्याची तीन नाणी दाखवली. एक चिलिम भर तंबाखूच्या मानाने ही किंमत जास्तच होती.

"आजोबा, या भयंकर गर्दीत मला आपली कावड खाली ठेवता येणार नाही. तुम्हीच आपल्या हाताते चिलिम भरून घेता?" राजाराम म्हणाला.

वृद्ध माणसाने आपल्या हाताने तीनदा तंबाखू काढली आणि चिलमीत भरली. राजारामला मोठं आश्चर्य वाटलं की इतक्या छोट्या चिलमीत एवढी तंबाखू कशी भरली गेली! आणि तरी ही चिलिम भरली नाहीच! वृद्धाने पारड्यातली सर्व तंबाखू आपल्या चिलमीत भरली.

राजारामला समजलं की आपली फसवणूक चालली आहे. थोडं त्या वृद्ध माणसाकडे आणि थोडं पारड्याकडे तो पहात राहिला.

वृद्ध माणसाने पारड्यांतील सर्व तंबाखू आपल्या चिलमीत भरली, पारड्यात तांब्याची तीन नाणी टाकली. चिलीम पेटवली आणि दम भरीत भरीत तो गर्दीत अदृश्य झाला. निराश होऊन राजाराम घरी यायला निघाला.

रस्त्यावरून चालत असताना त्याला भास झाला की आपली कावड जड होत चालली आहे. मनांतल्या मनात तो विचार करू लागला—म्हणतात की जी खरी श्रमाची संपत्ति नाही, ती व्यर्थ भारभूत होते. कावडीचं मागचं पारडं हळू हळू अधिक जड होत होत शेवटी नाइलाजाने त्याला कावड रस्त्याच्या कडेला खाली ठेवावी लागली.

कावड खाली ठेऊन त्याने मागच्या पारड्याकडे पाहिले. तांब्याची नाणीच नाणी त्याच्या नजरेस पडली. पाहता पाहता राजाराम जवळची तांब्याची नाणीं वाढतच होती. राजारामने दोन्ही हातांनी पारडं उचललं नि तो घरी आला.

घराच्या दरवाज्यापाशी पोचेपर्यंत नाणी भरून सांडू लागली. चारी बाजूंना नाणीच

नाणी! त्याने सर्व नाणी एकत्र केली आणि एका लाकडी पेटीत भरली.

राजाराम घराबाहेर पडला आणि जे काही घडलं त्याबाबत विचार करू लागला. थोडया वेळात त्याला आतून काही आवाज ऐकू आला. त्याने आत जाऊन पाहिलं तर पेटीचं दार वर उचललं गेलं होतं आणि तांब्याची नाणी बाहेर सांडत होती. नाण्यांची संख्या बस वाढतच चालली.

राजाराम पुन्हा विचार करू लागला. त्याने एक मोठा रांजण आणला आणि त्यात नाणी भरायला सुरुवात केली. पाहता पाहता रांजण नाण्यांनी भरून गेला. अशा प्रकारे तीन रांजण भरले. राजारामला त्या दिवशी जरा ही फुरसत मिळाली नाही.

एवढं सारं धन मिळाल्यावर राजारामला खूप संतोष वाटला. आता तो श्रीमंत झाला होता. आता त्याला गल्ल्या-बोळांतून हिंडून तंबाखू विकण्याची जरूर नव्हती. त्याने गहाणवटीचा धंदा सुरू करण्याचा विचार केला. थाटात दुकानावर बसून लोकांच्या वस्तु गहाण ठेवून पैसे देण्याशिवाय त्याला काही काम राहिलं नाही.

राजारामला या धंद्यात खूप यश मिळालं. त्याचे ग्रह उच्चीचे होते. आश्चर्य असं की त्याच्या खजिन्यांतील तांब्याची नाणी वाढतच चालली होती. किती ही पैसे काढले तरी खजिना भरलेला. त्यात वाढ होतच राहिली.

एक दिवशी त्याच्या दुकानात एक वृद्ध माणूस आला. त्याला आपल्या जवळच्या काही वस्तु विकायच्या होत्या. त्या काही मोठया मूल्यवान वस्तु नव्हत्या. राजारामने सर्व वस्तु बारकाईनें पाहून विचारलं– "बोल, काय किंमत पाहिजे या वस्तूंची?"

वृद्ध माणूस म्हणाला–"मला फक्त तांब्याची तीन नाणी दे. बस!" राजारामने वृद्धाच्या हातावर तांब्याची तीन नाणी ठेवली. त्या क्षणापासून खजिन्यातील धन वाढणं संपुष्टात आलं!

बला टळली!

एका शहरातील एका श्रीमंत कुटुंबात एक मोठी सुंदर मुलगी होती. भाग्याने तिला एक छान स्थळ सांगून आलं. मुलगा शेजारच्या राज्यातील होता, तो ही तसाच देखणा आणि श्रीमंत. वर आणि वधू यांनी एकमेकाना पसंत केले. त्यांच्या आईवडिलांनी मोठया थाटामाटाने त्यांचे लग्न करून दिले आणि नववधूला आपल्या घरी रवाना केले. सुरवातीचे काही दिवस मौज-मजेत गेले. एक दिवशी अचानकपणे नवरा एक चरखा आणि टोपलीभर पेळू घेऊन आला आणि ते सर्व बायकोच्या पुढयांत ठेऊन म्हणाला– "ऐक, आज पासून तू रोज सूत कातायला सुरुवात कर. पण लक्षात ठेव धागा पातळ आणि मजबूत असला पाहिजे."

बायकोला मोठं आश्चर्य वाटलं. तिने विचारले–"मी रोज सूत काढीत बसू म्हणता?"

"होय, इथून पुढे तू कातलेल्या सुतापासूनच मी माझी धोतरं आणि पंचे विणून घेणार आहे!" नवरा अभिमानाने बोलला.

"पण मी तर सूत कातलंच नाही?" बायकोने आपली अडचण सांगितली.

नवऱ्याचा या गोष्टीवर विश्वासच बसेना की घरांतली सर्व कामं कुशलतेने करणाऱ्या बायकोने म्हणावे की मला सूत कातता येत नाही. त्याला वाटलं ही आळशी आहे, आणि म्हणून काम टाळू पहाते आहे.

"थट्टा नको करूस. तुला रोज या चरख्यावर सूत कातलंच पाहिजे." असं सांगून नवरा बाहेर निघून गेला.

दु:खी अंत:करणाने बायकोने चरखा पुढे घेतला आणि सूत कातण्याचा प्रयत्न करू लागली. सवय नसल्यामुळे सूत काही ठिकाणी

पातळ, तर काही ठिकाणी जाड निघालं, जिथे तुटलं तेथे गाठ पडून गेली. संध्याकाळी नवरा शेताकडून घरी आला तर अगदी थोडं सूत कातून झालेलं त्याला दिसलं. जे काही कातलं होतं ते पाहून ही त्याला राग आला. त्याने बायकोला धमकावलं–"ही काय थट्टा चालवली आहेस? असंच केलंस तर मी काडीमोड घेऊन मोकळा होईन. सूत कातणाऱ्या दुसऱ्या एखाद्या बाईशी लग्न करीन! शेवटचं सांगतो–उद्या सकाळी मी बाहेर गावी जात आहे. दहा दिवसांनी परत येईन. तोपर्यंत हे टोपलीभर पेळू कातून झाले पाहिजेत. नाहीतर मी काय करीन ते माहीतच आहे आता तुला."

बायको मोठ्या विचारात पडली· कारण आपल्या माहेरी तिने चरखाच कधी पाहिला नव्हता. चांगलं सूत कातायला आपल्याला कसं जमेल? इकडे या भागात सर्वच बायकांना सूत कातता येतं. म्हणून नवऱ्याचं म्हणणं बरोबर होतं की मला जर सूत काढता आलं नाही तर माझी इज्जत जाईल!

नवरा घराबाहेर गेल्यावर ती ही बाहेर पडली आणि घरा समोरच्या मैदानावर गेली- आणि एका मोठ्या दगडावर जाऊन बसली.

थोड्या वेळात तिला कुठून तरी काही ध्वनि ऐकू आला. कुणी तरी गप्पा-गोष्टी करीत आहे आणि खदखदा हसत आहे असं वाटलं तिला. तिने चारी बाजूला नजर फिरवरी, पण तिला काही दिसलं नाही. तिने ध्यानपूर्वक ऐकायला सुरुवात केली तेव्हा तिच्या लक्षात आलं की या गप्पा-गोष्टी ती बसलेल्या दगडाच्या खालून तिच्या कानी येत आहेत.

ती दगडावरून खाली उतरली आणि मोठ्या कष्टाने तिने तो दगड ढकलला. आत जाणारा एक अंधारा रस्ता तिला दिसला. ती आत उतरली, तेव्हा तिला एक छोटी खोली दिसली. या खोलीत काही ठेंगण्या बायका बसलेल्या होत्या. पाच वर्षांच्या मुलीसारख्या त्या दिसत होत्या त्यांच्या समोर खेळण्यांसारखे काही चरखे होते. त्या हातात पेळू घेऊन वायु-वेगाने कोळ्याच्या जाळ्याच्या धाग्या-सारखं नाजूक सूत कातत होत्या. कातलेल्या सुताचा ढीग जवळ पडलेला होता. हे सर्व पाहून बायकोला मोठं आश्चर्य वाटलं. या बायांचे चेहरे एका बाजूला थोडे वाकडे झालेले तिला दिसले. शीघ्र गतीने धागा काढता काढता सुद्धाया आपापसात गप्पा-गोष्टी करीत होत्या आणि आपल्या वाकड्या चेहऱ्यानिशी हसत-खिदळत होत्या.

युवतीने त्यांना विचारले–"बायांनो, मी तुम्हाला ओळखत नाही, पण तुम्ही ज्या कुशलतेने सूत काढीत आहात ते पाहून मला आश्चर्य वाटते. तुमच्यात जी कुशलता आहे तिचा शंभरावा भाग जर माझ्या जवळ असता तर मी माझ्या चिंतेतून मुक्त झाली असते." इतकं बोलून आपल्या नवऱ्याची सारी कहाणी तिने त्यांना ऐकवली आणि रडू लागली.

त्या बायकांनी चरखे थांबवले आणि तिला विचारलं–"बाई, कशाची चिंता करीत आहेस? काय दुःख आहे तुझं?"

"नवरा परत येईपर्यंत जर टोपलीभर पेळू मी कातले नाहीत तर काय होईल कोण जाणे! माझे रक्षण परमेश्वर करणार!" युवती म्हणाली.

त्या स्त्रिया हसू लागल्या, म्हणाल्या–"बस, एवढ्याशा गोष्टीसाठी इतकी चिन्ता

कसली करायची? सूत कातण्याचं तुझं काम आम्ही करून देऊ. ज्या दिवशी तुझा नवरा येणार आहे, त्या दिवशी आम्हाला बोलव, आम्ही तुझे सगळे पेळू कातून देऊ. तू मुळिच काळजी करू नकोस. पण त्या दिवशी तू आम्हाला जेवण दिलं पाहिजेस."

युवतीनं तसं करायचं ठरवलं. नवरा घरी येण्याच्या दिवशी त्या सर्व ठेंगण्या येऊन पोचल्या. त्यांनी सर्वांनी मिळून नाजुक धाग्याचा ढीग लावला. नवरा घरी आला नि त्या वाकडतोंड्या स्त्रियांकडे पाहून विचारलं–"या सगळ्या पाहुण्या कोण कोठुनी आल्या?"

"या सगळ्या आपल्या शेजारणी आहेत. मला मदत करायला आल्या आहेत ह्या. मी बोलवलं म्हणून आल्या आहेत त्या!" बायकोने उत्तर दिलं.

यानंतर सर्व जण जेवायला बसले. नवऱ्याने त्या सर्वांच्या वाकड्या तोंडांकडे निरखून पाहून विचारलं–"बायांनो, तुमचे सर्वांचे चेहरे एका बाजूला असे वाकडे दिसत आहेत. जन्मापासून ते असेच आहेत की त्याचं काही निराळं कारण आहे? सांगाल मला?"

"ऐका, सकाळ पासून संध्याकाळ पर्यंत आम्ही हे सूत काढण्याचं काम करीत असतो न! या मेहनतीमुळे आमचे चेहरे हे असे वाकडे झाले आहेत! याशिवाय दुसरं काही नाही." वाकडतोंड्यांनी उत्तर दिलं. नंतर या बायका आपल्या घरी निघून गेल्या नवऱ्याने आपल्या बायकोच्या तोंडाकडे नीट पाहिलं, ती होती तशी सुंदर दिसली. तिच्यावर काही परिणाम झालेला नव्हता.

नवरा बायकोला म्हणाला–"अग ऐक, तू कातलं आहेस तेवढे सूत पुरेसे आहे. आता पुन्हा तू या फंदात पडू नकोस." असं म्हणून नवऱ्याने चरखा गच्चीवर नेऊन ठेवला. पत्नी एक दीर्घ सुस्कारा सोडून मनांतल्या मनांत म्हणाली–"बरं झालं, एकदाची बला टळली!"

मास्करीन बेटांत (राफिया पाल्म) असलेली ताडाची झाडे आणि अमेझान प्रदेशांतील (बाल पाल्म) बांबूच्या जातीची ताडाची झाडे यांना मोठ-मोठी पाने येतात.

असं म्हणतात की गेल्या ६०० मिलियन वर्षांत पृथ्वी आणि अन्य छोटे ग्रह यांच्यात २००० वेळा तरी टक्कर झाली आहे.

